

ČESKOSLOVENSKÉ VÁLEČNÉ PLÁNY 1918 AŽ 1992 A JEJICH VÝVOJ

STANISLAV POLNAR

POLNAR, S.: Czechoslovak Military Plans in 1918 – 1992 and their Development. *Vojenská história*, 2, 25, 2021, pp 44 – 76, Bratislava.

The published study analyses the development of Czechoslovak operational plans from the perspective of the existence of the joint state of Czechs and Slovaks as a whole. The author examines the operational documents of the French Military Mission in Czechoslovakia, the recruitment plans of the CS Armed Forces in the 1930's, preparation of uprising within the London Ministry of National Defence, the sovietised military plans following the 1948 February events and finally the operational planning in the final federation era after 1989. On the one hand, he describes the differences of these diverse periods but on the other hand looks for the connections and common denominators in the work of military planners.

Keywords: Czechoslovakia – military plans – strategy – operational art – military thinking.

Úvodní poznámka

Československý stát se potýkal ihned od podzimu 1918 s nepřáteli uvnitř i vně státního území. Jeho vznikající armáda musela již v listopadu a prosinci obsazovat Sudety, v nichž německé obyvatelstvo projevilo touhu nežít ve státě se slovanskou většinou. Sedmidenní válka s Polskem o pohraniční území Těšínska v lednu 1919 byla navíc sporem nikoliv s vlastním obyvatelstvem, nýbrž s nepřátelským suverénním státem a jeho ozbrojenými silami. Postup teprve vznikající čs. branné moci nebyl za této situace koordinován žádným promyšleným válečným plánem, jenž by na operační úrovni vycházel z československé vojenské doktríny a strategie. Řídil se ad hoc vzniklou situací a potřebou ji urychleně řešit. To se stalo zvláště patrným od dubna 1919 ve válce s Maďarskem.¹ Operační nasazení československé armády nemělo jednotný základ. Postup našich jednotek se řídil mezistátní česko-rumunskou dohodou a rozkazem ministerstva národní obrany (MNO) ze dne 7. dubna 1919, dle něž mělo dojít k obsazení linie podél demarkační čáry východně od Dunaje. Nejednotnost operačního procesu podtrhl i fakt, že nástup čs. armády dne 27. dubna 1919 probíhal v souladu s plánem² náčelníka italské vojenské mise a vrchního velitele čs. vojsk na Slovensku generála L. G. Piccioneho.³ V těchto směrnících a rozkazech se sice objevil pojem „ofenziva“. Předpokládal se však spíše postup čs. jednotek bez boje, což více než vojenskou operaci připomínalo policejní pořádkovou akci. MNO totiž souhlasilo s generálem Piccionem v tom, aby obsazené slovenské území zbavil kriminálních loupeživých band.⁴ To vše si vynutilo sjednocení a standardizaci plánovacího procesu, kterého se ujala Francie jako hlavní čs. vojenský spojenec a její operační důstojníci.

¹ Plukovník franc. armády BUJAC. Operace r. 1919 proti maďarské republice sovětů. In *Vojenské rozhledy*, 1923, roč. 4, č. 7-8, s. 321.

² KLECANDA, Vladimír. Válka s Maďarskem r. 1919. In *Vojenské rozhledy*, 1924, roč. 5, č. 5, s. 229–230.

³ Generál Luigi Guiseppe Piccione (1866 – 1942) – za 1. světové války náčelník štábu divize a sboru. V listopadu 1918 reorganizoval čs. armádní sbor v Itálii. Po příchodu francouzské vojenské mise do ČSR se v červnu 1919 vrátil do Itálie.

⁴ KLÍPA, Bohumír. Italská vojenská mise v Československu. In *Historie a vojenství*, 1995, roč. 44, č. 3, s. 70.

Operační plánování pod francouzským vlivem

První československé válečné plány začaly vznikat v rámci operačního oddělení Francouzské vojenské mise,⁵ které bylo těsně po zrodu republiky zároveň i třetím oddělením Hlavního štábu (HŠ) čs. branné moci. V jeho čele stál od vzniku HŠ 12. července 1919⁶ francouzský plukovník Henri Édouard Rozet (1874 – 1930), přičemž jeho zástupcem se stal Čech, major Emil Fiala.⁷ Od října roku 1920 plukovník Rozet přešel do funkce poradce přednosty již zmíněného operačního oddělení HŠ a z titulu své funkce se stal koordinátorem a myšlenkovým tvůrcem prvních československých válečných plánů.⁸ Za to mu byla v únoru roku 1924 propůjčena hodnost generála čs. branné moci, což jen potvrzuje důležitost plánování pro obranu mladého státu. Pod jeho dohledem vypracovávané elaboráty velmi silně reflektovaly zkušenosti právě skončené světové války, ale zároveň odrážely vojensko-politická a geografická specifika československého státu.⁹ Sami francouzští operační důstojníci se sice zpočátku považovali za pouhé poradce svých československých kolegů, avšak brzy se stali díky svým zkušenostem a vlivu vlastními tvůrci¹⁰ našich prvních válečných plánů.¹¹ Jejich texty měly do značné míry podobnou základní strukturu, která obsahovala dvě hlavní logicky uzavřené části. V první řadě se jednalo o pokrytí a střežení hranic ve formě strategického krytu po dobu naplňování rámcových útvarů mobilizovaným mužstvem. Po soustředění jednotek započalo manévrování, kterými byly přemísťovány do určených prostorů dle plánované obrany či útoku.¹² Každý plán poté většinou řešil následující komplex otázek: 1. Vojenskopolitické aspekty plánované vojenské operace z hlediska situace Československé republiky (ČSR) a jejích soupeřů. 2. Prostor nástupiště československé armády z hlediska její dislokace. 3. Přípravovaná vojenskopolitická opatření k zahájení operační činnosti. 4. Návěští pro ostrahu hranice, soustředění čs. mobilizovaných jednotek na našem území a týlové zabezpečení vojsk. 5. Organizace systému velení a řízení z hlediska seskupení vojsk a jejich velitelských stanovišť spolu se specifikací úkolů HŠ.

Již v počátečním období se do válečného plánování prosazovaly tendence, které v něm přetrvávaly až do třicátých let. Jednalo se o politickou nevyjasněnost plánovacího procesu, kdy se do střetu dostávaly dvě strategické koncepce pro činnost čs. branné moci. První hledisko prosazovali až do roku 1925 příslušníci Francouzské vojenské mise, kteří preferovali orientaci veškeré operační činnosti proti Německu. To bylo na evropském kontinentě přirozeně hlavním francouzským protivníkem. Protipól k tomu představovali českoslovenští důstojníci HŠ, kteří hleděli s obavami na Východ, kde za hlavního nepřítele považovali

⁵ Francouzská vojenská mise působila v Československu v letech 1919 až 1938. V roce 1921 ji tvořilo až 85 příslušníků. Její přímý vliv na velení čs. armády trval až do roku 1925, jelikož do té doby její náčelníci vedli i Hlavní štáb čs. branné moci. Mise byla přes její nesporné zásluhy o výstavbu domácí armády a vojenského školství převodovou pákou francouzských vojenskopolitických zájmů v ČSR.

⁶ BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav. *Dva roky bojů a organizační práce: československá armáda v letech 1918 – 1920*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2013, s. 117.

⁷ BŘACH, Radko. *Generál Maurice Pellé: první náčelník hlavního štábu čs. branné moci*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2007, s. 86.

⁸ FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920 – 1938*. Praha : Nakladatelství Libri, 2006, s. 561.

⁹ BÍLEK, Jiří a kol. *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918 – 1939)*. Praha : Naše vojsko, 1987, s. 114.

¹⁰ POLNAR, Stanislav. Francouzská vojenská mise a počátky československého myšlení o válce. In *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd*, 2019, roč. 33, č. 1, s. 15.

¹¹ KALHOUS, Rudolf. *Budování armády*. Praha : Melantrich, 1936, s. 254.

¹² GALATÍK, Vlastimil a kol. *Vojenská strategie*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky – PIC MO, 2008, s. 124.

Maďarsko. Maďarské nebezpečí československému velení doslova uhranulo, což je pocho-pitelné zejména ve vztahu k bojům s maďarskou armádou o Slovensko v jarních měsících roku 1919.¹³ Orientace na válečné plány proti Německu trvala spolu s vlivem francouzských důstojníků v československém velení, tedy zhruba do roku 1925. Objektivně je nutné konstatovat, že z válečných plánů zakladatelského období se k praktickému naplnění přiblížily nejvíce operační přípravy střetu s Maďarskem. Přispěl k tomu poslední rakousko-uherský císař Karel Habsburský, který se snažil dvěma restauračními pokusy v roce 1921 revidovat mírové smlouvy uzavírající 1. světovou válku a zasáhnout tak do maďarského vnitropolitického vývoje. Na základě operačního plánu z 8. listopadu 1920 vyhlásila čs. vláda 23. října 1921 mobilizaci čtyř ročníků a na mimořádné cvičení povolala záložní specialisty, čehož bylo zapotřebí k zaujetí krytu hranic proti Maďarsku.¹⁴

Československé válečné plány vzniklé v prostředí Francouzské vojenské mise neměly jednotnou formální úpravu a do značné míry se od sebe odlišovaly. Jejich označení se nejčastěji odvozovalo od identifikace hlavního nepřítele a mělo i kódové vyjádření. Plány operací proti Německu tak dostaly označení „A“ (Allemangne) nebo „N“, proti Maďarsku „H“ (Hongrie) či proti Polsku „P“. Jejich označení se někdy odvozovalo i od teritoria očekávaného bojiště jako v případě plánů „S“ (Slezsko) či od politicky vymezené nepřátelské skupiny v případě operačních elaborátů pod „B“ (bolševici). Některé z plánovacích dokumentů pak jejich autoři označili jako pouhé studie s výraznými odchylkami od formalizované struktury a spíše připomínaly volné eseje nad důležitými strategickými tématy spjatými s obranou ČSR. V tomto případě v nich převažovaly politické a doktrinární úvahy a absentovala zde vojensko-technická část plánu. Jinak řečeno, neobsahovaly vlastní operační algoritmus zasazení a rozvinutí vojsk v poli spolu s detailnějšími prognózami různých variant bojové činnosti, jež v budoucnu mohly vzniknout. K takovým textům patřil například Plán A z května 1920, v němž plukovník Rozet uvažoval o základních prvcích obrany proti Německu.¹⁵ Ač se ve své vlastní podobě nejednalo o válečný plán, ale spíše o soubor úvah, zazněly v jeho formulacích závažné prognózy uplatněné později v nástupových plánech čs. armády 30. let. Rozet očekával ozbrojený konflikt mezi Německem a Československem až ve vzdáleném časovém horizontu, kdy se předpokládala německá remilitarizace směřující k obnovení vojensko-politického potenciálu Berlína. Za hlavní otázku se v tomto kontextu považovala potřeba efektivního spojení, jelikož Praha nemohla pomýšlet na úspěšnou osamocenou válku proti mnohem silnějšímu sousedu. Úvahy počítaly s aktivní obranou Čech a s ústupovými boji na Moravě a Slovensku pouze za podmínky decentralizace válečného průmyslu a vojenské organizace. Pro zpomalení německého postupu se navrhovalo vytvoření obranných pásem a stálých opevnění na citlivých místech, jež by zadržovala nepřátelské kolony. Ty by v obraně odvážně napadala zmobilizovaná čs. manévrová armáda přepravovaná vlaky a automobily.

Operační plány z dílny Francouzské vojenské mise s kompletní vojensko-technickou částí měly velmi často nezvykle široký informační kontext. Konkrétně kladly důraz na politické pozadí budoucího konfliktu spolu s důvody pro československou účast na něm a lze z nich též vyčíst i úvahy francouzských důstojníků o geopolitické hodnotě československého území pro ozbrojený střet. Jednoznačně politickou motivací měla hned první studie nájezdu čs. vojsk z prostoru Cheb směrem na Bayreuth, kterou 3. oddělení mise datovalo již 25. května 1919.¹⁶ Poněkud nereálně naplánovaná operace měla základ v zájmu Francie vojensky

¹³ STRAKA, Karel – KYKAL, Tomáš. *Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918 – 1932*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2013, s. 119.

¹⁴ PECH, Pavel – ANGER, Jan. Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918-1938 (I). In *Historie a vojenství*, 1985, roč. 34, č. 4, s. 37–38.

¹⁵ *Francouzská vojenská mise v Československu 1919 – 1939*. Edice dokumentů. Série I 1919 – 1925. Svazek 4 Strategické úvahy, studie a operační plány. Praha : VHÚ, 2009, Dok. 11, s. 235–236.

¹⁶ *Francouzská vojenská mise v Československu 1919 – 1939*. Dok. 1, s. 205-207.

zasáhnout proti Německu v případě, že by odmítlo přijmout podmínky míru sjednaného v rámci Pařížské mírové konference (18. ledna 1919 až 21. ledna 1920). Československá divize o dvou brigádách měla pro ten případ vyrazit z prostoru Chebu s cílem obsadit město v severní části Bavorska Bayreuth. Plán této operace nijak nesouvisel s obranou teritoria, zato však byl motivován velmocenskými zájmy Francie v celoevropském kontextu. Z hlediska obecných geopolitických úvah měly pak velkou vypovídající hodnotu oba plány „B“. První z nich obsahoval soubor opatření pro případ sovětské ofenzívy proti Polsku a Rumunsku a vznikl v lednu roku 1921.¹⁷ Podkarpatská Rus v něm byla chápána jako přívěsek Československa bezprostředně ohrožený potenciálním postupem sovětských vojsk. Toto území se považovalo za těžko ubránitelné v důsledku jeho velké vzdálenosti od pražského centra a špatného komunikačního propojení s ostatními částmi republiky. Druhá verze plánu „B“ z 1. března 1921 modelovala plán obrany Podkarpatské Rusi pro případ, že sovětská armáda napadne polské ozbrojené síly v Haliči a rumunskou armádu v Bukovině.¹⁸ Československá vláda v něm deklarovala, že jakmile započne nepřátelská ofenzíva, zmobilizuje čs. brannou moc a vytvoří závorovou frontu v Karpatech tak, aby zabránila nepřátelskému vniknutí na území Zakarpatské Ukrajiny. Dle tohoto válečného plánu komplikoval obranu této části republiky především hornatý terén. Za jedinou možnou a opravdu použitelnou dopravní tepnu pro přepravu československých jednotek se zcela reálně považovala trať Žilina – Poprad – Košice s denní kapacitou maximálně 12 vlaků. Východně od Košic pak byla situace očividně kritická, příčné železniční tratě neexistovaly a přepravě vojsk automobily bránil žalostný stav silniční sítě. Francouzští plánovači poté dospěli k zobecnujícímu hodnocení situace, tedy že obrana této části ČSR se potýká s mimořádnými obtížemi díky podlouhlému tvaru, nedostatečné hloubce území a izolovanosti jednotlivých údolí oddělených horami.

Vliv příslušníků Francouzské vojenské mise na první československé válečné plány byl zcela zásadní. Platí to o jejich operační složce i z hlediska transformace vojensko-politických zájmů Paříže ve střední Evropě. Formálně to vyjadřoval stav, kdy od konce května 1919 do konce roku 1925 působila mise v Československu jako velitelská.¹⁹ To znamená, že její operační důstojníci se stali součástí čs. důstojnického sboru a získali velitelské pravomoci, funkce a hodnosti jako jejich čs. kolegové. Výsledky jimi řízeného plánovacího procesu měly tudíž reálné dopady i z hlediska následné odpovědnosti. Jinak řečeno, nebyly s nimi spojovány pouze důsledky poradní či konzultační. Od počátku roku 1926 však rostl reálný vliv československých důstojníků na operační plánování už proto, že se mise transformovala z velitelského orgánu na pouhý poradní orgán ministra národní obrany.²⁰

Československé operační plány dvacátých a první poloviny třicátých let

Ještě za trvání locarnské konference²¹, která navzdory nadějím neodstranila německo-francouzské nepřátelství, zpracoval přednosta 3. oddělení HŠ plukovník V. B. Luža²² operační plán II směřující proti německé agresi a jeho variantu II-A zohledňující vojenský

¹⁷ Francouzská vojenská mise v Československu 1919 – 1939. Dok. 21, s. 268–273.

¹⁸ Francouzská vojenská mise v Československu 1919 – 1939. Dok. 22, s. 274–279.

¹⁹ BŘACH, Radko. Závěrečná zpráva generála Fauchera z 15. prosince 1938 o francouzské vojenské misi v Československu. In *Historie a vojenství*, 2008, roč. 57, č. 3, s. 71.

²⁰ STRAKA, Karel. *Francie a Československo 1914–1945: léta nadějí, zkázy a bojů na společných frontách*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, OKP, 2011, s. 90.

²¹ MALYPETR, Jan – SOUKUP, František – KAPRAS, Jan. *Armáda a národ*. Praha : Nakladatelství L. Mazáč, 1938, s. 307.

²² MASKALÍK, Alex. *Elita armády: československá vojenská generalita 1918 – 1992*. Banská Bystrica : HWSK 2012, s. 386.

střet s horthyovským Maďarskem. Československo nebylo na přelomu let 1925/1926 ještě přímo vojensky ohroženo, nicméně začalo postupné oslabování jeho pozice a významu na evropské velmocenské šachovnici.²³ Plán II proti Německu schválený v prosinci 1925 měl proto primárně obranný charakter, avšak počítal s vedením útočné činnosti na vybraných důležitých směrech. Československé území naši plánovači rozdělili na hlavní severní bojiště zahrnující české země a bojiště vedlejší (jižní), tedy území Slovenska a Podkarpatské Rusi. Na hlavním bojišti proti Německu se počítalo se zasazením tří armád, jejichž základ tvořilo celkem 10 pěších divizí. Zároveň bylo bráno v potaz vojenské zajištění proti případnému maďarskému útoku. Jádru čs. sil se mělo nacházet v prostoru středních Čech tak, aby mohlo na ohrožených směrech zasáhnout co nejdříve a střetnout se s německým agresorem v maximální blízkosti hranic ČSR. Operační plán II-A pak obsahoval jednoznačně útočnou variantu s cílem proniknout co nejhluběji na maďarské území v ústřety jugoslávské a rumunské armádě. V souhrnu představoval operační dokument II a jeho varianta II-A základ pro válečné plánování až do roku 1933 a posloužil jako východisko pro nástupové plány ve druhé polovině 30. let proti nacistickému Německu. Na přelomu let 1927 a 1928 pak ještě vznikl nástupový plán III s těžištěm opět proti Německu, přičemž za vedlejší protivníky se považovaly Maďarsko, Rakousko a stále ještě Sovětský svaz. Na hlavním bojišti proti Německu se počítalo s nasazením osmi divizí, dvanácti brigád a většiny dělostřelectva. Za cíl obrany proti Německu bylo stanoveno udržení celistvosti české části státu zaujetím krytých hranic. Hlavní síly čs. branné moci se měly soustředit v nástupišťích severně od linie Rakovník-Praha-Hradec Králové. Nevylučovala se též možnost dílčích útočných operací do hloubky cca 50 km v německém Kladsku a Horním Slezsku.²⁴ Operační dokument III prošel v listopadu 1929 další modifikací v případě konfliktu s Maďarskem pod označením III-A, jehož podstatou byla rychlá ofenzíva asi 50 km do hloubky maďarského území s cílem obsadit důležité průmyslové oblasti a ochromit zbrojní výrobu.²⁵

Na přelomu 20. a 30. let minulého století se práce na československých válečných plánech stávala procesně stále více komplexnější záležitostí. V roce 1933 připravily Vojenská kancelář prezidenta republiky, MNO, HŠ a zemská vojenská velitelství velké množství podkladů pro Nejvyšší radu obrany státu (NROS), které byly chápány jako výchozí směrnice pro vypracování komplexního operačního plánu. Válečný plán se v dobovém chápání stal zobecnujícím dokumentem vycházejícím z legislativních opatření, jejichž cíl lze charakterizovat jako všestrannou přípravu československého státu na vedení války.²⁶ S tím korelovaly práce na prvotním návrhu zákona o obraně státu, jež MNO zahájilo již v roce 1926 a po zřízení meziministerského sboru pro věci obrany státu se tento legislativní akt stal předmětem jednání v jeho právní komisi.²⁷ Válečný plán obsahoval v obecné rovině opatření k výstavbě ozbrojených sil a úkoly státu při jeho hospodářské, diplomatické či politické přípravě na ozbrojený konflikt. Politickým cílům války mělo odpovídat i určení podoby operací s konkretizací ofenzivního či defenzivního manévru a rozdělení sil a prostředků pro jednotlivá bojiště. Válečný plán nebyl ucelený a finální dokument, nýbrž spíše rámcové vodítko pro koordinaci válečného úsilí ze strany NROS. Jeho konkretizace měla probíhat dle daného

²³ WANDYCYZ, Piotr Stefan. *The Twilight of French Eastern Alliances, 1926-1936: French-Czechoslovak-Polish Relations from Locarno to the Remilitarization of the Rhineland*. Princeton : Princeton University Press, 1988. s. 29.

²⁴ STRAKA, K. – KYKAL, T. *Československá*, c. d., s. 134.

²⁵ PECH, P. – ANGER, J. *Plány*, c. d., s. 52–53.

²⁶ ANGER, Jan – PECH, Pavel. Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918 – 1938 (II). In *Historie a vojenství*, 1985, roč. 34, č. 5, s. 77.

²⁷ VOREL, Jaroslav. *Zákon o obraně státu s komentářem*. Praha : Čin, 1936, s. 3.

vývoje válečné situace.²⁸ Písemné zpracování operačních dokumentů III a III-A lze hodnotit jako velmi jednoduché. Na mapách v měřítku 1:200 000 byla zanesena sestava jednotek ostřehy a krytu hranic dle návrhu jednotlivých zemských vojenských velitelů. Nejvýše jedna strana textu pak obsahovala instrukce pro dislokaci jednotek v nástupovém prostoru. Realizace spojení pak představovala pouze určení velitelského stanoviště. Válečné plány dále nespecifikovaly žádným způsobem zámysl použití letectva, ani jiných druhů zbraní v operaci.²⁹ Jak již bylo naznačeno výše, základní strategickou ideou při tvorbě těchto elaborátů se stala varianta paralelního vojenského konfliktu ČSR s Německem, Maďarskem, respektive i Rakouskem v celoevropské válce za společného postupu s Francií, Malou dohodou³⁰ a Polskem. Nacistické Německo začalo být chápáno v obranném plánování jako dominantní a nejnebezpečnější nepřítel až od poloviny 30. let.³¹ Určitým impulzem pro válečné přípravy se v neposlední řadě stalo navázání diplomatické a vojenské spolupráce se Sovětským svazem po roce 1934.³²

2. polovina třicátých let, Mnichov 1938 a mobilizovaná válečná armáda

Na základě všestranné informační analýzy dospěl tedy HŠ čs. branné moci počátkem roku 1934 k názoru, že rozhodující bezpečnostní hrozbu pro ČSR představuje bezpochyby Německo. To logicky přineslo pokles intenzity obranných příprav ve vztahu k Maďarsku a Rakousku. Operační plánování začalo vyjadřovat princip tzv. strategické obrany vycházející z politicky podmíněných koaličních svazků československého státu. Naši plánovači z HŠ zároveň reálně předpokládali, že udržení západní poloviny republiky a v jejím rámci zejména „českého čtverce“ ve středu s hlavním městem Prahou, není vzhledem k rostoucímu německému válečnému potenciálu dlouhodobě možné. Proto se počítalo se strategickým ústupem v boji na zdrženou směrem na východ za souběžného přenesení bojové činnosti na rakouské území. To však vycházelo z předpokladu vstupu německých jednotek do Rakouska.³³ Český vojenský historik a esejista Jan Tesař k tomu velmi originálně dodal: „*Celková představa budoucí války proti Německu založená na ústupu na východ a pozdější protiofenzivě je originálním výtvorem českého myšlení, nejen v rozsahu vojenství. Skrývá se za ní totiž přesvědčení o svébytnosti a zvláštnosti vlastního státu a jeho vlastních zájmech, nikoli nezbytně identických se zájmy spojenců či protektorů.*“³⁴ Reálné možnosti obrany ČSR však neměly příliš široké mantinely ani potenciál pro vlastní strategický plán. V mezinárodně izolovaném střetnutí Československa s Německem trvajícím více než tři týdny³⁵ hrozila našemu státu porážka z důvodu výrazně větší vojenské a ekonomické síly Hitlero-

²⁸ ANGER, J. – PECH, P. *Plány*, c. d., s. 78.

²⁹ FETKA, Josef. *Československá válečná armáda 1918 – 1939: K vydání připravil Pavel Šrámek*. Praha : Mladá fronta, 2015, s. 28–29.

³⁰ Malá dohoda byla vojensko-politickým paktem Československa, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a Rumunska. Dohoda platná v letech 1921 – 1939 zaručovala vzájemnou pomoc účastnických států proti regionálním ambicím Maďarska, a to za podpory Francie.

³¹ KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 47.

³² STEHLÍK, Eduard. *Srdce armády: Generální štáb 1919 – 2009*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum, 2009, s. 29.

³³ STRAKA, Karel. *Československá armáda, piliř obrany státu z let 1932 – 1939*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2007, s. 34.

³⁴ TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky*. Praha : Prostor, 2014, s. 54–55.

³⁵ KURAL, Václav – VAŠEK, František. *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*. Praha : Academia, 2008, s. 157.

va wehrmachtu³⁶ a nacistického válečného hospodářství. Československé válečné přípravy a plány proto důsledně počítaly s koaliční podobou konfliktu a nedodržení francouzského spojeneckého závazku se chápalo jako vytvoření neřešitelné vojenské situace.³⁷

Válečné plány v gesci HŠ získaly po roce 1935 povahu základních vojensko-politických dokumentů, které NROS používala jako nástroj politické, hospodářské, technické i psychologické přípravy na očekávanou válku. Proti zažitým představám se však nejednalo po vojensko-technické stránce o jeden text, ale o dokumentů několik. Základní organizaci jednotek a jejich válečné zabezpečení určovalo 1. oddělení HŠ dle finančních, materiálních a lidských zdrojů armády a státu. Nástupový plán měl poté složku zpravodajskou, operační a materiálně-dopravní, jež byly odděleně uchovávány na 2., 3. a 4. oddělení HŠ. Zde docházelo k jejich aktualizacím dle změn mobilizačního plánu, přičemž za řídicí složku se považovala ta operační, která reflektovala kontinuální změny ve zpravodajské situaci. Materiálně-dopravní složka plně respektovala operační zámysl a dle něj stanovila mobilizační a nástupové přesuny čs. branných sil a řešila též logistickou podporu v čase a místě plánovaného zasazení sil. Nástupový plán platil ve všech složkách v zásadě po dobu jednoho roku, jež počínala 15. únorem a označovala se jako mobilizačního období. Uvedené datum bylo stanoveno vzhledem k nástupu branců k 1. říjnu předešlého roku, neboť ti prošli již vojenským výcvikem, a tak mohli být po téměř pěti měsících aktivní služby zařazeni k bojovým jednotkám. Jejich vycvičenost tedy usnadňovala všechna eventuální mobilizační opatření.³⁸ Válečné plány a jejich podobu pochopitelně ovlivňoval i pokrok v opevňovacích pracích po roce 1935 a reorganizace mírové i válečné armády. Ta byla připravována na úpornou obranu i strategický manévř. Proto se funkčně rozpadala na jednotky zajištění a krytu hranic a armádu manévřovou. Nová válečná organizace se projevila vsunutím sborového velitelského stupně³⁹ mezi armádu a divizi, která byla přeměněna na jednotku o třech plucích. V důsledku toho prudce vzrostly operační možnosti čs. branné moci, která se v době zvýšeného ohrožení republiky částečně vymanila z pout francouzské defenzivní doktríny.

To vše se v letech 1936 až 1938 promítlo do konkrétních pasáží nových nástupových plánů s pořadovými čísly IV a V.⁴⁰ Čtvrtá varianta počítala stále s možností souběžného napadení ČSR Německem i Maďarskem, přičemž na boj s maďarskými jednotkami se díky kalkulaci s pomocí malodohodových spojenců plánovalo použití pouhých 3 pěších divizí. Plán číslo V již vykazoval vysokou sladěnost s platnou brannou legislativou, když vycházel z povolání tří nejmladších ročníků tzv. první zálohy a potřebných specialistů, kteří měli koordinovaně nastupovat přímo k jednotkám ostrahy hranic v hlavním obranném postavení.⁴¹ Nástupový plán VI platný od 15. února 1938 počítal přes kalkulaci s pomocí spojenců s tím, že armáda povede dva měsíce izolovaný boj proti německé přesile dle zásady: „čím kvalitnější bude opevnění, tím menší bude ústup čs. armády i hrozba jejího obklíčení a zničení“.⁴² Operační dokument vysunoval československou obranu do Dolního Rakouska v očekávání přechodu

³⁶ Název wehrmacht je shrnující označení pro německé ozbrojené síly v letech 1935 až 1945, které se dále dělily na pozemní armádu (Heer), letectvo (Luftwaffe) a námořnictvo (Kriegsmarine). Formace Waffen-SS do jeho rámce nespadaly.

³⁷ VHA Praha, Sb. „Vojenské zpravodajství“, složka VZ 36/I, Vojenská situace v době Mnichova (vyvrcholení napětí mezi ČSR a Německem), tajně, s. 1.

³⁸ FETKA, J. *Československá*, c. d., s. 199.

³⁹ Zákon ze dne 18. prosince 1936 o změně správní působnosti vojenských útvarů č. 320/1936 Sb. z. a n.

⁴⁰ JOHN, Miloslav. *Září 1938. II. díl, Možnosti obrany Československa*. Brno : Bonus A, 1997, s. 401-402.

⁴¹ Ustanovení § 22 branného zákona republiky Československé ze dne 19. března 1920 č. 193/1920 Sb. z. a n.

⁴² ANGER, Jan – PECH, Pavel. Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918 – 1938 (III). In *Historie a vojenství*, 1985, roč. 34, č. 6, s. 74–75.

wehrmachtu přes německo-rakouskou hranici. Roli určité „návnady“ nástupový plán VI přisoudil 1. armádě v Čechách, která měla zadržovat postup nepřítele tak, aby čs. branná moc mohla mobilizovat, evakuovat a provádět destrukční práce. V případě neudržitelného tlaku nacistických armád mělo dojít k ústupu, zkrácení fronty a zaujetí obranné linie na Českomoravské vrchovině s oporou v severomoravských těžkých opevněních. Pokud by se nepodařilo udržet ani Moravu, plánovalo se zaujmout další obrannou linii v Malých Karpatech, Javornících a Beskydech. Existovaly i dalších záchytné obranné čáry, kde by byl odpor soustředěn až do příchodu spojeneckých armád. Spíše politickou spekulací byla údajná představa o vyklizení celého Slovenska a přechodu zbylých cca 200 000 příslušníků čs. branné moci z Podkarpatské Rusi do Rumunska, z něhož by byl v čele s prezidentem republiky zahájen boj za obnovení státní svrchovanosti.⁴³

V důsledku anšlusu Rakouska Německem platila od dubna 1938 modifikovaná verze nástupového plánu VI-A, která upravila sestavu jednotek zajištění hranic a logicky posílila počet záložních svazků na jižní Moravě.⁴⁴ Od 15. července 1938 pak platil nástupový plán VII, dle něhož se řídila operační sestava československé armády v průběhu zářijové mnichovské krize. Ve své základní filozofii vycházel ze svých předchůdců, ale zároveň do něj plánovači promítli rovnoměrné rozdělení sil, vložení jednotek do mezer lehkého opevnění, posílení nejohroženějších úseků obrany a upřesnění prostorů soustředění manévrové armády.⁴⁵ HŠ v rámci tohoto plánu reálně počítal se snahou německé armády dosáhnout vítězství do 10 dní rychlým přetnutím republiky v prostoru Brna a obklíčením jádra čs. sil v Čechách, což by mohlo zabránit pokusům o zaujetí obrany na Českomoravské vysočině, respektive strategickému ústupu na Slovensko. Proto nástupový plán VII stanovoval časově velmi omezenou obranu českého čtverce pouze pro účely rychlé mobilizace, nástupních přesunů a spořádané evakuace. Dramatický spád událostí léta a začátku podzimu roku 1938 uvedl velmi záhy v život jeho ustanovení a podrobil je zásadní zkoušce. Na základě obavy, že se nepokoje mezi německým obyvatelstvem v československém pohraničí stanou záminkou pro vojenský útok, požádal náčelník HŠ generál Ludvík Krejčí o vyhlášení „Plánu C“ dle § 22 branného zákona, k čemuž došlo v noci 13. září. Prezident a vláda souhlasili pouze s povoláním záložníků-specialistů (120 000 mužů), čímž početní stav čs. branné moci dosáhl více než 380 000 příslušníků.⁴⁶ Pro popis realizace nástupového plánu VII je rozhodujícím momentem vyhlášení všeobecné mobilizace dne 23. září 1938. ČSR vstoupila tímto dnem do stavu branné pohotovosti státu a v průběhu mobilizačního procesu přešla čs. armáda z mírového na válečný stav. Náhradní tělesa mírových útvarů budovala na základě mobilizačních plánů jednotky na válečných počtech, čímž v realitě došlo ke zdvojení stávajících útvarů. Československá válečná armáda tak dosáhla organizační struktury, která vešla v platnost k 15. únoru 1938,⁴⁷ a to na základě mobilizačního plánu účinného do 15. února 1939.⁴⁸ Reálná

⁴³ STESKAL, Libor. Mnichov 1938 – přednáška dne 25. 10. 2018, Knihkupectví a nakladatelství Fryč [online] [cit. 02-10-2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/results?search_query=mnichov+1938>.

⁴⁴ ŠRÁMEK, Pavel. Nástupový plán československé armády v září 1938. In: BINAR, Aleš a kol. *Ozbrojené síly a československý stát*. Brno: Univerzita obrany, 2020, s. 74.

⁴⁵ JOHN, M. *Září*, c. d., s. 407.

⁴⁶ ŠRÁMEK, Pavel. Československá armáda na podzim 1938. In *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha: CEP, 2008, s. 108 – 109.

⁴⁷ SANDER, Rudolf. Válečná československá armáda v září roku 1938. In *Historie a vojenství*, 1995, roč. 44, č. 6, s. 44.

⁴⁸ VHA Bratislava, Špeciálna zbierka vojenskohistorických prác, ŠZ VI. A-833, MNO k čj. 0053507 OMS 1955, Zpráva o armádě předmnichovské republiky, s. 51.

situace se však v záříjových dnech s plánem do všech detailů nekryla.⁴⁹ Rozhodující úloha v tomto ohledu pak připadla hlavnímu velitelství pod krycím názvem „PALACKÝ“ (HV), které velelo rychle vznikající válečné branné moci. Zpočátku sídlilo v Praze-Klánovicích, odkud se 26. září přesunulo do prostoru Vyškova.⁵⁰ Den před tím, tedy ještě za pobytu v Klánovicích, vydalo HV v čele s generálem Ludvíkem Krejčím dva zcela zásadní operační dokumenty ve formě nařízení a směrnice, v nichž operativně konkretizovalo provádění obecného nástupového plánu.

Na základě referátu přednosta 2. oddělení HV (zpravodajského) nařídil hlavní velitel provedení varianty XIII nástupového plánu VII s dílčími změnami.⁵¹ Prvotními adresáty nařízení se stali velitelé 1. (Čechy), 2. (severní Morava), 3. (Slovensko a Podkarpatská Rus) a 4. armády (jižní Morava). Tyto změny směřovaly k posílení obrany Liberce a jižních Čech, protože právě na těchto směrech se předpokládalo akutní nebezpečí německého vltomu do hlavního obranného postavení. Dle obsahu téhož zpravodajského referátu však generál Krejčí nepokládal za nutné měnit dispozice pro obranu severního a jižního úseku hranic jako celku. Detailní provedení dokumentu dostali nařízeno příslušní vyšší velitelé. Nařízení o určení varianty XIII ukončilo platnost všech položek nástupového plánu s ním rozporných, což jen potvrzuje stanovisko o jeho rámcovosti a obecnosti. Teoreticky vzato, varianta XIII vycházela ze scénáře březnového anšlusu Rakouska a předpokládala nacistickou snahu o obsazení českého pohraničí. Spočívala pak v přesunu některých divizí z moravské ústřední zálohy do Čech na ohrožené směry.⁵² Téhož dne 25. září 1938 v 22:00 hod. vydal hlavní velitel osobní a tajnou směrnici⁵³ pro velitele operujících armád, která rozváděla další podrobnosti operační situace. 1. armáda dostala bojový úkol střežit před nepřátelskými akcemi Ašský výběžek, údolí řeky Ohře a opevnění Klatov pro případ, že dojde k průniku hlavním obranným postavením na Šumavě. Velitel 2. armády musel zabezpečit své západní křídlo před možným útokem z kladského výběžku. Úkol 4. armády pak byl zcela zřejmý, a to díky nedostatečně vybudovanému stálému opevnění na jihomoravské hranici. Její velitel dostal za úkol zintenzivnit opevňovací práce na I. a II. obranném postavení jednotek zajištění hranic a obdržel rozkaz použít k tomu veškeré volné civilní obyvatelstvo z oblasti. 3. armáda pak věnovala hlavní úsilí zesílení bratislavského předmostí. Všem velitelům armád pak hlavní velitel ve směrnici uložil, aby v případě tlaku útočníka na určitém směru přesouvali své jednotky a manévrovali s nimi tak, aby podpořili obranu ohroženého místa i na úkor jiných úseků fronty.

Systém velení a řízení mobilizující se armády pak přenášel tyto úkoly na nižší úrovně. Dne 26. září 1938 v 16:00 hod. vydal velitel 2. armády generál Vojtěch B. Luža vlastní operační směrnici č. 1 pro podřízené velitele.⁵⁴ Předpokládal v ní postup německých jednotek za velmi silné podpory bitevního letectva západně či východně od Hrubého Jeseníku na

⁴⁹ FIEDLER, Jiří – FRANCEV, Vladimír – STEHLÍK, Eduard. Mobilizovaná československá armáda – iluze a realita. In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 2, s. 167.

⁵⁰ MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Několik poznámek k mobilizované československé armádě v září 1938. In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 3, s. 140.

⁵¹ MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Dokumenty československé armády z podzimu 1938: rozkazy hlavního velitelství od 24. do 28. září. In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 5, s. 87.

⁵² ŠRÁMEK, Pavel. *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932 – 1939*. Praha : Mladá fronta, 2008, s. 82.

⁵³ KREJČÍ, Ludvík. *Já se generálem nenarodil: z písemností hlavního velitele čs. armády nejen o roce 1938*. Praha : Codyprint, 2018, s. 184–185.

⁵⁴ MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Dokumenty československé armády z podzimu 1938: operační dokumentace vyšších velitelství od 26. do 30. září: II. a IV. armáda. In *Historie a vojenství*, 1997, roč. 46, č. 3, s. 148–149.

Zábřeh nebo Bruntál. Za hlavní bojový úkol své armády stanovil uhájení stálých opevnění na čáře: Suchý vrch – Králíky – Staré Město – Horní Benešov – Opava – Moravská Ostrava – Těšín s těžištěm sil na západě. Jen o hodinu později téhož dne vydal svůj všeobecný operační rozkaz velitel 4. armády generál Lev Prchala. Za úkol jemu podřízené armády určil ubránění opevnění jižní Moravy a jižních Čech. Obrana pohraničního opevnění se dle jeho rozkazu opírala o linii: Mikulovský masiv – Vranovská přehrada – Znojmo – Třeboňsko, a 4. armáda dostala úkol zaujmout obranu se soustředěním sil na čáře opevnění.⁵⁵ Osobní a tajná instrukce č. 1 velitele 1. armády generála Sergeje Vojcechovského pro podřízené velitele vznikla v osm hodin ráno dne 28. září a ukládala pro případ války jednoduchý úkol, tedy uhájení Čech. Kromě toho byl důraz položen na zajištění kontaktu se 4. armádou na jihu a na zajištění směrů Česká Lípa – Mladá Boleslav a Liberec.⁵⁶ Zvláštní důraz se kladl na protiletectvou ochranu, a to především proto, že české aglomerace v čele s Prahou byly očekávanými cíli náletů německé luftwaffe.⁵⁷ Odpoledne téhož dne v 15:45 hod. se jako poslední připojil velitel 3. armády generál Josef Votruba všeobecným operačním rozkazem č. 1. Za hlavní úkol určil obranu bratislavského předmostí, zabránění násilného přechodu vodních toků Dunaje a dolního Ipelu německými jednotkami spolu s udržením styku se 4. armádou.⁵⁸ Z uvedeného je více než zřejmé, že operační dokumenty vyšších velitelů nezohledňovaly celkovou vojensko-politickou a strategickou situaci státu tak, jako v případě nástupových plánů. Na druhou stranu, o to více však byly konkrétnější a aktuálnější s ohledem na operační čas a místo.

Do československé válečné armády nastoupilo díky mobilizaci cca 1 127 000 vojáků a její celkový stav vzrostl přibližně na 1 500 000 mužů, kteří sloužili ve 42 svazcích, 55 bojových letkách a v dunajské říční flotile. Tato mocná síla disponovala 2 500 děly, tisícovkou protitankových kanónů, 348 tanky, 900 minomety, 568 bojovými letouny, 36 000 motorovými vozidly, 190 000 koňmi a 32 000 vozy.⁵⁹ Není předmětem předkládané studie hodnotit všechny mezinárodně-politické či morální aspekty událostí kolem Mnichovské dohody ze dne 30. září 1938 a vynášet soudy nad skutečností, proč mohutná a dle válečných plánů připravená mobilizovaná armáda nakonec nebojovala. V důsledku okupace československého pohraničí, která v českých zemích proběhla od 1. do 10. října 1938 a na Slovensku a Podkarpatské Rusi v listopadu téhož roku, nastala poněkud potupná demobilizace čs. branné moci. Provázely ji četné restriktce a redislokace, přičemž z válečné armády se do mírové organizace vrátilo jen asi 139 500 mužů.⁶⁰ I v tomto kontextu je nutné ocenit předvídatost našich operátorů a plánovačů, kteří v létě 1938 doplnili nástupový plán VII variantou VIII, která kalkulovala se ztrátou pohraničních oblastí ČSR, aniž by došlo k narušení jejího obranného systému. Události však již nezadržitelně směřovaly k březnové okupaci roku následujícího, a tudíž zániku Československa jako suverénního a vlastní obrany schopného státního celku. To představovalo pro nástupové plány čs. armády 30. let labutí píseň v symbolickém, ale i čistě fyzickém slova smyslu. V napjatých okamžicích 14. a 15. března 1939 byly totiž na

⁵⁵ MINAŘÍK, P. – ŠRÁMEK, P. *Dokumenty*, c. d., s. 154.

⁵⁶ MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Dokumenty československé armády z podzimu 1938: operační dokumentace vyšších velitelství od 24. do 28. září: I. armáda. In *Historie a vojenství*, 1997, roč. 46, č. 1, s. 151–152.

⁵⁷ Luftwaffe – jednalo se o oficiální název německého válečného letectva založeného v roce 1935.

⁵⁸ MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Představy velení československé armády o obraně Slovenska za mnichovské krize na podzim 1938. In *Vojenská história*, 1998, roč. 2, č. 3, s. 85.

⁵⁹ ANGER, Jan. *Mnichov 1938*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988, s. 143–144.

⁶⁰ SANDER, Rudolf. Válečná československá armáda v září 1938 (dokončení). In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 1, s. 59.

pokyn náčelníka HŠ zničeny spolu s další utajovanou zpravodajskou a operační dokumentací.⁶¹ Boj o obnovu ČSR však právě začínal.

Londýnské MNO, koncepce partyzánské války a plány povstání

Centrum československého zahraničního odboje se pod vedením dr. Edvarda Beneše soustředilo v Londýně, kde působilo mezi lety 1940 a 1945 jako prozatímní státní zřízení. Jeho cíl byl v politické a vojenské rovině jasný, tedy obnovit ČSR v předmnichovských hranicích. Vojenské struktury odboje se koncentrovaly do rámce ministerstva národní obrany, které mělo vzhledem k probíhající válce zásadní roli v činnosti londýnské exilové vlády. Soustředilo se zde i teoretické uvažování o válce, pokud lze vůbec ve válečných časech o rozvíjení teoretické základny pro operační plánování uvažovat. Z pohledu našich vojenských odborníků se zcela novým podnětem stalo uvažování o neregulérní formě boje, konkrétně partyzánské či drobné válce. Uvedená forma bojové činnosti se očekávala od domácích odbojových organizací v protektorátě, které měly především narušovat německé válečné úsilí zpravodajskou činností, sabotážemi, diverzními akcemi, propagandou a v příhodný okamžik rozpoutat celonárodní ozbrojené povstání proti nenáviděným německým okupačním silám. Vojenská doktrína a strategické uvažování předválečného Československa s těmito novými formami ozbrojeného boje nepočítaly a nijak zvláště je nerozvíjely. Obranu republiky zajišťovala pravidelná armáda a s jejím nasazením se počítalo na otevřeném válečnickém poli nebo v pohraničních opevněních nebo v manévrovém způsobu boje záložní či mobilní armády.

Koncepce neregulérní války tedy byla československé vojenské doktríně cizí⁶² a všechny předválečné obranné plány nepočítaly s možností rozpoutat tuto formu boje na ztraceném státním území, eventuálně po úplné porážce vlastní armády. Přípravy na partyzánský způsob boje, diverze a sabotáže v týlu nepřítelů československá branná moc neprováděla a neměla k nim žádnou technickou, materiální ani výcvikovou základnu. Je to do jisté míry zvláštní, protože již ve dvacátých letech se českoslovenští vojenští odborníci touto variantou nepřátelské činnosti teoreticky zabývali. Reagovali na očekávané strategie německého nepřítelů a sudetoněmecké menšiny v československém pohraničí.⁶³ V roce 1938 československé bezpečnostní a vojenské orgány nové postupy poznaly více než důvěrně. Nejednalo se o žádné překvapení, protože právě pro tyto případy vznikla a reálně fungovala Stráž obrany státu.⁶⁴ Český národ neměl s konspirací jako prostředkem politického a vojenského boje příliš zkušeností. V bývalé rakouské monarchii se státoprávně emancipoval jinými prostředky a první československý odboj v letech 1914 – 1918 se v tomto ohledu stal spíše dílčí epizodou. Česká domácí rezistence soustředěná ve známé Maffii stála proti zcela nesouměřitelnému protivníkovi, kterým bylo i za války stále ještě poměrně liberální Rakousko-Uhersko. Naproti tomu domácí odboj v protektorátě stál proti nacistům a jejich potlačovatelskému aparátu, tedy proti krutému, nelítostnému a doslova všeho schopnému protivníkovi.

Na rozdíl od řečeného se Velká Británie v zpracování koncepce neregulérní války ocitla na samotné špici mezi všemi účastníky druhé světové války. Vycházelo to zejména z její ostrovní polohy, kdy se nejprve pouze bránila pokusům o německou invazi a do reálných bojů v západní Evropě zasáhla prakticky až po spojenecké invazi v Normandii v červnu

⁶¹ SLUKA, Václav. Československá armáda v letech III (1935 – 1939). In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 1, s. 120–121.

⁶² ŠOLC, Jiří. *Podpalte Československo!: kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939–1945)*. Praha: Naše vojsko, 2005, s. 24.

⁶³ VEJMEKKA, František. Zajištění hranic a kryt. (Studie.). In *Vojenské rozhledy*, 1925, roč. 6, č. 6, s. 267.

⁶⁴ Vládní nařízení ze dne 23. října 1936 o strážu obrany státu č. 270/1936 Sb. z. a n.

roku 1944. Z toho důvodu zde získaly podporu myšlenky o významu morálky obyvatelstva, ekonomického zázemí, dopravních tepen a destabilizace nepřátelského týlu pro vedení moderní války. Jako nejúčinnější nástroj pro realizaci nového způsobu boje vytvořili Britové roku 1940 v dějinách vojenství proslulou Správu pro zvláštní operace (SOE).⁶⁵ Již to, že se nacházela v podřízenosti ministerstva válečného hospodářství, vypovídá o nových myšlenkových konceptech, jež stály u jejího zrodu. Ministr válečného hospodářství Hugh Dalton to vyjádřil v tom smyslu, že nový způsob vedení války bude lépe prosazen civilním způsobem řízení, než ryze vojenským.⁶⁶ Podstata progresivní britské strategie byla revoluční i jednoduchá zároveň, tedy ničit německého nepřítele malými záškodnickými akcemi silami hnutí odporu,⁶⁷ udeřit na vybrané cíle a poté se stáhnout, podporovat odstředivé tendence v zázemí a používat všechny formy diverzí, záškodnictví, teroru a zpravodajské činnosti.

Britové si od československého zahraničního odboje slibovali především destabilizaci německé vojenské, politické a ekonomické moci ve středoevropském prostoru. Zpravodajská skupina pozdějšího generála Františka Moravce⁶⁸ (1895 – 1966) při londýnském MNO vyšla těmto snahám vstříc a realizovala pomoc domácímu odboji vzdušnou cestou. Vrcholem jejich činnosti se stal známý atentát na zastupujícího říšského protektora a prominenta nacistických struktur Reinharda Heydricha ze dne 27. května 1942. Z hlediska koncepčního uvažování však britské podněty využívala zejména studijní skupina při 1. oddělení II. odboru londýnského MNO, a to mezi červnem 1941 a lednem 1943, kdy došlo k začlenění jejího potenciálu do Štábu pro vybudování branné moci (ŠVBM). V jeho čele stanul generál Bedřich Neumann – MIROSLAV. Zde se soustředilo plánování povstání na československém území a zajišťování pomoci domácímu odboji ze zahraničí. ŠVBM se pro tyto potřeby dělil na oddělení organizační, zpravodajské, operační a materiální. Nebyl to však nikdo jiný než František Moravec, nekorunovaný král československé špionáže, který velmi střídlivě hodnotil domácí podmínky pro provedení velkého protinacistického povstání. Možnosti Čech a Moravy charakterizoval jako krajně nepříznivé, a to zejména proto, že ležely uprostřed Evropy doslova uzamčeny mezi nepřátelskými prostory Německa a Maďarska. V roce 1943, kdy své názory formuloval,⁶⁹ se českomoravský prostor nacházel velmi daleko od válečných front a jeho letecká dosažitelnost byla tudíž velmi složitá. Protektorátní hranice charakterizoval navíc jako krajně neprostupné. Doprava osob, techniky a materiálu tedy byla na toto území velmi složitá jak vzdušnou, tak eventuálně i pozemní cestou. Možnosti pro zahájení ozbrojeného povstání navíc ztěžoval i význam, který okupanti českým zemím přisuzovali. Jednalo se o území, jež se považovalo za zbrojní základnu Třetí říše, a tudíž vrcholně důležité pro vedení války. S tím plně korespondoval i velmi tuhý bezpečnostní režim, který nacisté na okupovaném území nastolili. V rámci struktury mocenských orgánů Moravec rozlišoval německé vojenské jednotky, jednotky svazů SS a policejní formace, přičemž v rámci posledně jmenovaných se jednalo především o obávané gestapo, kriminální a též bezpečnostní policii. Dle Moravcových střídlivých odhadů tak proti povstalcům mohlo kdykoliv zasáhnout 75 až 80-tisíc ozbrojených mužů, což představovalo respekt budící sílu.

⁶⁵ ŠOLC, Jiří. *Přijďme za svítání: diverze v neregulérní válce československého odboje v letech 1939–1945*. Praha : Naše vojsko, 2005, s. 11.

⁶⁶ TILLOTSON, Michael. *SOE and The Resistance: As told in The Times Obituaries*. London : Bloomsbury, 2011, s. 1.

⁶⁷ FOOT, M. R. D. *SOE: an outline history of the Special Operations Executive 1940–1946*. London : BBC, 1984, s. 9.

⁶⁸ VÚA-VHA Praha, Sb. Vojenské osobní spisy, Vojenský osobní spis Františka Moravce, nar. 1895, kmenový list č. 9. D.

⁶⁹ MORAVEC, František. Partyzánská válka. In *Vojenské rozhledy*, 1943, roč. 3, č. 2, s. 11.

Tyto obecné podmínky přetrvávaly z hlediska domácího prostoru téměř po celé válečné období a změnily se s postupem operací až v samotném závěru 2. světové války. Studijní skupina londýnského MNO z nich vycházela již na počátku srpna roku 1941, kdy formulovala své prvotní plány na organizační strukturu budoucího povstání.⁷⁰ Práci této složky nelze upřít koncepční přístup, protože plánovaným výsledkem její činnosti neměla být pouze technická a organizační stránka věci, ale i vypracování zvláštního druhu mobilizačního plánu. Navrhovaná opatření dostala tu nejvyšší důležitost, protože se očekávalo jejich projednání za aktivní účasti ministra národní obrany i státního tajemníka v MNO. Základní princip byl formulován zcela zřetelně, tedy provedení ozbrojeného povstání se mělo opírat o domácí obyvatelstvo a jeho rozhodnost při rozbití okupačního režimu. Zahraniční odboj svou roli spatřoval v tom, že dodá organizační směrnice a vojenskou pomoc (zejména letadla a parašutisty) v prvních hodinách povstání, a to s nezbytnými zbraněmi a potřebným vojenským materiálem. V řádu úvodních dní měli být do vlasti dopraveni i řídicí vojenští a civilní funkcionáři. Velitel SOE generál Colin Gubbins dokonce navrhoval, aby Československá samostatná obrněná brigáda byla za tímto účelem přecvičena na výsadkovou.⁷¹ Konkrétní doba zahájení akce se v představách plánovačů ztotožňovala se závěrečnou fází války, umístěním a pohybem frontových linií, stejně jako s možnými protinacistickými povstáními v okolních zemích, odkud mohla československému vystoupení přijít účinná pomoc. V každé variantě se však počítalo s tím, že zahraniční politické a vojenské ústředí odboje je nutné přesunout z Londýna co nejbližší bojujícím složkám na domácím území. Z hlediska konkrétních osob a organizací studijní skupina přisuzovala vedoucí postavení bývalým důstojníkům a vojákům československé armády. Ti měli povstání řídit a sjednotit zbytky domácích odbojových organizací, prapory vládního vojska, železničáře, četnictvo, policii, zaměstnance důležitých průmyslových podniků, úřednický aparát, bývalé domácí tělovýchovné a branné organizace a mezi tyto domácí složky zařadit i organizační kádry ze zahraničního odboje.

Ve stejném roce 1941 vznikla v rámci londýnského MNO i zvláštní studie o možnostech provedení ozbrojeného odporu v okupovaných českých zemích, s jejímiž závěry pro potřeby organizace povstání pracoval i organizační nástupce ŠVBM, kterým se stalo 19. září 1944 i tzv. Hlavní velitelství.⁷² Důležitou koncepční myšlenkou byla zejména úvaha, že domácí odbojové struktury zahájí povstání ve vhodný okamžik až po dohodě se zahraničním vedením vojenského a politického odboje. Činnost domácí složky viděl Londýn ve třech základních oblastech činnosti. První se stala organizační vojenská činnost spočívající v konspirativní přípravě štábů a jednotek pro ozbrojené vystoupení v závěrečné fázi války. Za druhou se považovala zpravodajská činnost spočívající v dodávání informací z okupovaných českých zemí s cílem posoudit vojensko-politickou situaci doma i v Německu. A konečně se jednalo o sabotážní akce směřující k všestrannému poškozování německých zájmů na našem území, které měly v konečné fázi celonárodní odbojové akce přerůst v přímou destrukční aktivitu velkých rozměrů a hromadného účinku. Vojenští odborníci na MNO zdůrazňovali, že pouze synergie všech tří složek činnosti může v závěru války vést k úspěšnému zahájení a dokončení povstání. Zároveň však neměli jistotu, zda doma existují konkrétní plány závěrečné vojenské akce. Pro všechny případy však doporučovali vypracovat v Londýně plány vlastní, které by řešily technické, taktické i materiální otázky pro činnost organizačních skupin,

⁷⁰ VHA Praha, fond HV – VB, sign. MNO – Studijní skupina, č. j. 20014-Taj. stud. skupina. Příprava převratové organizace v čs. republice. Londýn, 5. srpna 1941.

⁷¹ ŠOLC, Jiří. *Po boku prezidenta: František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*. Praha : Naše vojsko, 2007, s. 217.

⁷² VHA Praha, Sb. „Vojenské zpravodajství“, krabice č. 1, dokument č. 33. Svazek I. (svazek Náč. „B“ Londýn 1941 – 1945). Studie o možnostech a provedení ozbrojeného odporu na Moravě a v Čechách, čj. 910/Taj.oper.

jež by po přepravě do vlasti průběh bojů organizovaly a řídily. Zde můžeme zdůraznit základní charakter uvažování o domácím vojenském převratu. Jedná se o důraz na maximální plánovitost a využívání všech organizačních, právních a materiálních nástrojů převzatých z předmnichovské armádní doktríny, uzpůsobené však novým podmínkám.

Studijní skupina londýnského MNO vypracovala v lednu 1942 ucelený plánovací dokument,⁷³ který zevrubně rozebíral přípravu na domácí povstání včetně veškerých organizačních záležitostí. Nebyl již pouze plánem akcí neregulérní války, nýbrž důležitým návrhem mobilizačního charakteru, který v rámci ozbrojeného vystoupení vycházel z branného zákonodárství ČSR. Návrh rozdělil připravovanou akci do tří základních etap. V první měla ozbrojená akce vypuknout na celém území předmnichovského Československa, a to z iniciativy Čechů, Slováků a podkarpatských Rusů. Druhá fáze představovala mobilizaci a z ní vzešlé vojenské jednotky měly obsadit celé území republiky včetně oblastí obývaných Němci a Maďary. Zde se počítalo i s obsazením území za hranicemi ČSR, pokud mohl tento krok zlepšit strategické podmínky pro obranu státu. Třetí krok povstání se velmi podobal druhé fázi, protože mělo docházet k další mobilizaci jednotek s cílem vytvořit kompletní mírovou organizaci československé branné moci. Eventuálně se počítalo s preventivním či represivním obsazením částí Německa nebo Maďarska. Mezi jednotlivými obdobími nebyly vedeny žádné jasné časové hranice, ale jednotlivé fáze se mohly i postupovat či probíhat současně. Plán počítal i s místními zvláštnostmi, a proto se realizovaly přípravy odděleně pro Čechy a Moravu se Slezskem, Slovensko a Podkarpatskou Rus.

Londýnští plánovači se ve svém uvažování přímo opírali o organizační strukturu Protektorátu Čechy a Morava jako ústřední části ČSR a pro něj konkretizovali jak plány povstání, následné obsazení a zajištění státních hranic, tak i vytvoření provizorní armády. Organizace a velení se zde mělo opírat o politický okres s příslušnými obcemi, přičemž několik politických okresů tvořilo skupinu se společnými taktickými úkoly. Vyšší jednotku představovala oblast, v níž se mělo slučovat několik skupin, zejména na základě komunikačního propojení. Pevný rámec takto utvořené organizaci povstání pak dávalo již zmiňované obsazení a zajištění československých státních hranic, což mělo přispět k uspořádání vnitřní konsolidace. Velký důraz se kladl na psychologický moment překvapení při obsazení cizích území strategicky výhodných pro ČSR v době, kdy Spojenci dosud neučiní definitivní rozhodnutí o poválečném mírovém uspořádání. Uzavření státní hranice bylo plánováno tak, aby nacističtí okupanti nemohli vyvážet státní, veřejný či soukromý majetek, a především dokumenty protektorátních úřadů. Taktéž se od tohoto kroku očekávalo, že zabrání útěkům válečných zločinců do ciziny. Velká očekávání se spojovala s použitím vládního vojska. Ministr národní obrany měl svým rozkazem převzít velení nad touto složkou, která by tím získala postavení regulérní součásti československé armády a podléhala by všem předpisům na ni se vztahujícím. Prapory bývalého vládního vojska byly určeny právě pro zajištění státních hranic a pro organizování či výcvik mobilizovaných jednotek.⁷⁴

Odborníci studijní skupiny se při organizaci povstání opřeli o československou brannou legislativu. Vycházeli tedy důsledně z Benešovy myšlenky státní a právní kontinuity s předmnichovskou ČSR. Jednalo se o představy, že mnichovský pakt a březnová okupace neměly oporu v mezinárodním právu. Československo dle této koncepce trvalo *de iure* i nadále v nezměněné podobě, včetně právních předpisů, jež regulovaly otázky její obrany. V tomto ohledu lze za instruktivní považovat zejména přílohy plánu z ledna 1942. Právní struktura mobilizace a výstavby armády měla v podmínkách povstání zhruba

⁷³ VHA Praha, fond HV – VB, sign. Studijní skupina MNO – Londýn. Návrh přípravných prací pro domácí revoluci a organizaci vojenských sil. Leden 1942. Počet listů: fasc.

⁷⁴ VHA Praha, fond HV – VB, sign. Studijní skupina MNO – Londýn. Návrh přípravných prací pro domácí revoluci a organizaci vojenských sil. Leden 1942, s. 15.

následující obrysy. Dekretem prezidenta republiky se vyhlášovala částečná mobilizace příslušníků čs. branné moci, a to v souladu s branným zákonem z roku 1920.⁷⁵ Plán následně předpokládal, že vláda ČSR svým nařízením uvede celý stát do stavu branné pohotovosti dle zákona o obraně státu z roku 1936.⁷⁶ Ministr národní obrany měl následně vyhláškou provést prezidentský mobilizační dekret a upřesnit tak podmínky částečné mobilizace. Neuposlechnutí povolávacího rozkazu bylo trestné ve smyslu příslušných ustanovení branného zákona.⁷⁷ Plán povstání dále obsahoval návrh rozkazu ministra národní obrany o nastoupení vojenských gážístů z povolání, četníků v činné službě, příslušníků státní policie, členů finanční stráže a děsloužících poddůstojníků do vojenské činné služby. Předpokládalo to dohodu s ministry vnitra a financí.⁷⁸ Na základě uvedených faktů lze jen ocenit invenci příslušníků londýnské studijní skupiny, kteří do plánu povstání zapracovali možnosti použít doslova všechny ozbrojené složky na území protektorátu tak, aby státní moc, veřejný pořádek a bezpečnost byly co nejrychleji obnoveny.

Celkově vzato se jednalo o plány velmi propracované a doktrinárně přínosné. Válečné podmínky, na nichž závisel fakt, zda povstání propukne a v jaké podobě, se však neustálily v podobně odpovídající počátku roku 1942. Z hlediska uvažování londýnského MNO se dochovaly návrhy⁷⁹ plánů na povstání z podzimu 1944, které zohledňovaly zkušenosti Varšavského a Slovenského národního povstání (SNP). V tomto kontextu stojí za zmínku, že Vojenské ústředí Slovenské národní rady (SNR)⁸⁰ připravovalo od dubna roku 1944⁸¹ vlastní plány protifašistického povstání na Slovensku. Jeho vedoucí, podplukovník Ján Golian, byl ve stálém radiotelegrafickém kontaktu s exilovým MNO, a tak na konci června 1944 hlásil do Londýna návrh plánu povstání.⁸² Jeho podstatou bylo otevření východoslovenských hranic Rudé armádě nečinností polní armády (dvě pěší divize na východním Slovensku). Zápolní armáda o síle asi deseti tisíc mužů měla připravit ve vnitrozemí Slovenské republiky podmínky pro rychlé obsazení celého státu sovětskými vojsky. Její slabší jednotky byly určeny pro vykonání státního převratu, zajištění nutného klidu a bezpečnosti, doplnění zápolní armády mobilizací⁸³ na sílu dvou pěších divizí a zahájení partyzánské války. Po spojení polní a zápolní armády s Rudou armádou mělo dojít k dokončení porážky německých jednotek. Vojenské ústředí SNR působící v rámci armády Slovenské republiky počítalo tedy s jejím použitím proti vlastní vládě za koordinace s operačními plány Sovětů nebo pro pří-

⁷⁵ Ustanovení § 3 branného zákona republiky Československé ze dne 19. března 1920 č. 193/1920 Sb. z. a n.

⁷⁶ Ustanovení § 57 zákona ze dne 13. května 1936 o obraně státu č. 131/1936 Sb. z. a n.

⁷⁷ Ustanovení § 50 branného zákona republiky Československé ze dne 19. března 1920 č. 193/1920 Sb. z. a n.

⁷⁸ VHA Praha, fond HV – VB, sign. Studijní skupina MNO – Londýn. Návrh přípravných prací pro domácí revoluci a organizaci vojenských sil. Leden 1942. Příloha čís. 14.

⁷⁹ VHA Praha, Sb. „Vojenské zpravodajství“, krabice č. 1, dokument č. 31. Organizace povstání v Čechách a na Moravě – Příprava k boj. akcím + mapa, čj. 156-taj.5.1944.

⁸⁰ Slovenská národní rada vznikla v roce 1943 jako jedna z více slovenských odbojových skupin spojením komunistických a nekomunistických politických proudů v opozici proti režimu Slovenské republiky (1939 – 1945).

⁸¹ ŠTEFANSKÝ, Václav. Ozbrojené povstanie: plány a realita. In *SNP v pamäti národa*. Bratislava : NVK International, 1994, s. 151.

⁸² JABLONICKÝ, Jozef. *Povstanie bez legend: dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania*. Bratislava : Vydavateľstvo Obzor, 1990, s. 13.

⁸³ Normotvorná činnosť SNR tomu po 1. 9. 1944 nikterak nebránila a umožňovala využiť ust. § 2 nařízení SNR č. 1/1944 Sb. n. SNR. K tomu: BUDNÍK, Josef. *Prozatímní státní zřízení Československé republiky: (poznámky k otázce kontinuity státu československého a jeho právního řádu)*. Praha : Československý kompas, 1947, s. 111.

pad německé okupace.⁸⁴ Ve stejnou dobu vypracoval slovenský ministr národní obrany generál Ferdinand Čatloš plán vojenského převratu a nastolení vojenské diktatury, který se dostal jako zvláštní memorandum i s plány a delegací SNR též do Moskvy.

Obě povstání – Varšavské i SNP – vypukla proti německým okupantům v srpnu 1944. Českoslovenští vojenští plánovači v Londýně došli při jejich analýze k závěru, že pokud má mít ozbrojené vystoupení vůbec nějaký smysl, musí být provedeno v týlu Německem okupovaného území a musí přispět podstatným způsobem ke zhroucení německé fronty. Násilný převrat provedený protektorátním obyvatelstvem v průběhu ústupu německý jednotek postrádal opodstatnění a operační logiku. Na konci roku 1944 rozhodovala o okamžiku zahájení povstaleckého boje situace na sovětské frontě a znalost plánů sovětského vrchního velení. Za příhodný okamžik se v tomto ohledu považovala situace, kdy sovětské jednotky dosáhnou blízkosti Moravské Ostravy nebo Malých a Bílých Karpat. Pokud vezmeme v potaz březnové zahájení Ostravské operace Rudou armádou a vypuknutí Pražského povstání 5. května 1945, nelze než konstatovat, že plány a doktrinární představy vzaly za své. SNP hodnotilo londýnské MNO velmi kriticky, a to z hlediska nedostatečné spolupráce se slovenským partyzánským hnutím. Partyzánské aktivity vyprovokovaly německé velení k vojenské okupaci Slovenska, která zase odstartovala předčasně zahájení povstání za celkově nevýhodné všeobecné situace. V těchto souvislostech byly opět zmíněny ne příliš vhodné předpoklady českých zemí pro povstalecký způsob boje zejména z hlediska konfigurace terénu a velké hustoty obyvatelstva. Z důvodu izolovanosti jednotlivých historických zemí se navíc uvažovalo o postupném zahájení ozbrojeného boje nejdříve na Moravě a až poté v Čechách, protože oba celky tvořily samostatné operační a geografické jednotky.

Neregulární válka a celonárodní povstání se nakonec na československém území odehrály podstatně jinak, než jak plánovali specialisté londýnské studijní skupiny. Snad nejvíce o tom vypovídá činnost Úřadu vládního delegáta pro osvobozené území dr. Františka Němce (1944 – 1945).⁸⁵ Jako představitel londýnského exilu a obnovované československé státní správy se nepohodl jak s povstaleckou SNR, tak i se Sověty, kteří jej přímo ignorovali a následně fakticky vyhostili z území osvobozené Podkarpatské Rusi. V rámci úřadu pracující Velitelství osvobozeného území v čele s generálem Antonínem Hasalem nakonec nenaplnilo téměř nic z toho, co narýsovali londýnští plánovači. Na Podkarpatské Rusi vyhlášená mobilizace čs. občanů díky sovětské propagandě totiž zcela selhala.⁸⁶ Všechny tyto peripetie však nezmenšují plánovací úsilí exilového MNO, které zejména pod britským vlivem rozšířilo obzory československých operačních úvah.

Atomový věk a sovětizace čs. poválečných plánů

Československé válečné plánování ovlivnily po konci II. světové války dvě zásadní skutečnosti, které lze v tomto ohledu stavět na roveň obnově státu a jeho suverenity. V srpnu roku 1945 započala jaderná epocha, kdy oba americké nukleární údery proti Japonsku představovaly první a také zatím poslední⁸⁷ operační nasazení nové strategické zbraně. Domácí vojenské myšlení však na tuto okolnost zatím nijak zvláště nezareagovalo, v roce 1947 roz-

⁸⁴ KOVÁČIKOVÁ, Terézia. *Slovenské národní povstání*. Praha : FÚV ČSSPB, 1984, s. 8 – 9.

⁸⁵ SCHELLE, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech VI. díl: období nesvobody (1939 – 1945)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 248.

⁸⁶ HANZLÍK, František. Působení vládní delegace a Velitelství osvobozeného území na Zakarpatské Ukrajině – představy a realita. In *Československá armáda 1939 – 1945 (plány a skutečnost): příspěvky z mezinárodní konference 22.-23. října 2002*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2003, s. 208.

⁸⁷ SAUER, Frank. *Atomic Anxiety: Deterrence, Taboo and the Non-Use of U. S. Nuclear Weapons*. Basingstoke: Pallgrave Macmillan, 2016, s. 1.

vijelo jen okrajové úvahy o protiatomové ochraně.⁸⁸ Druhým faktorem se stalo geopolitické kolísání mezi Východem a Západem v letech 1945 až 1948,⁸⁹ které vyvrcholilo známými únorovými událostmi a spočinutím Československa v drtivé náruči J. V. Stalina a SSSR. Sovětský vůdce cíleně vytvářel soustavu spojenců, které Moskva chápala jako nárazníkové pásmo⁹⁰ pro případ, že studená válka bude eskalovat do faktického ozbrojeného konfliktu. Západ se Sovětské armády velmi obával, a to vzhledem k tehdejší nízké bojové hodnotě armád evropských států organizace Severoatlantické smlouvy.⁹¹ Stalin se však otevřeného střetu s USA a jeho evropskými spojenci taktéž obával a byl v tomto ohledu spíše zdrženlivý, což formovalo sovětskou vojenskou politiku až do jeho smrti v březnu roku 1953. Na druhé straně však díky své podezřivosti vytvářel tlak na budování a modernizaci mohutných pozemních sil⁹² východního bloku a na konci srpna 1949 SSSR eliminoval jaderný monopol Washingtonu vlastním úspěšným nukleárním testem. Sovětské válečné plánování po roce 1945 vycházelo z těchto daností spolu se zkušenostmi z operací závěru 2. světové války. V nich Rudá armáda používala velkou palebnou a údernou sílu k průlomům fronty nepřítele, do nichž měli být nasazeny rychlé tankové a mechanizované jednotky k rozvíjení úspěchu v hloubce nepřátelské obrany. Pro československé operační odborníky se jednalo o závazný vzor, jak plánovat a provádět soudobou útočnou operaci většího rozsahu.⁹³ V rámci operačního plánování studené války došlo k jediné zásadnější modifikaci, tedy k realizaci představy o vytvoření průlomů jadernými zbraněmi a masovějším použití bitevního letectva.⁹⁴ Sovětské strategové uzpůsobovali své válečné plány použití jaderných zbraní přibližně od poloviny 50. let minulého století. Sovětský polní řád z roku 1955 přepokládal, že jaderné zbraně mohou být nasazeny jednak proti strategickým cílům v hlubokém zápolí evropského válčiště, ale zároveň i v taktické rovině na bojišti. Jaderné zbraně zrelativizovaly jeden ze základních principů vojenského umění,⁹⁵ zásadu koncentrace sil, protože operační svazy a svazky soustředěné k průlomu nepřátelské obrany představovaly ideální cíl pro taktický nukleární úder.

Uvedené trendy se musely projevit i v československé strategii a operačním plánování, protože sovětské předpisy se automaticky promítaly i to vnitřních předpisů ČSLA. Konkrétně se jednalo o normu OPER-1-3 z roku 1955,⁹⁶ která upravovala plánování operací pro front⁹⁷ a armádu v podmínkách použití atomových zbraní. Efektivní použití těchto zbraní

⁸⁸ VHA Praha, fond Vojenský ústav vědecký (ročník 1946 – 1949), karton 2, čj. 8480, Všeobecné instrukce pro oddělení strategie VÚV, Praha 26. září 1947, s. 5.

⁸⁹ McDERMOTT, Kevin. *Communist Czechoslovakia, 1945 – 1989: A Political and Social History*. Basingstoke : Pallgrave Macmillan, 2015, s. 21.

⁹⁰ KENDALLOVÁ, Bridget. *Studená válka: nový pohled na konflikt mezi Západem a Východem*. Praha : Euromedia Group, 2018, s. 35.

⁹¹ HOFFENAR, Jan. Problémy s hlavní obrannou linií v hlavním sektoru NATO počátkem 50. let. In *Historie a vojenství*, 2003, roč. 52, č. 3-4, s. 655.

⁹² FUČÍK, Josef. *Stín jaderné války nad Evropou: ke strategii vojenských bloků, operačním plánům a úloze Československé lidové armády na středoevropském válčišti v letech 1945 – 1968*. Praha : Mladá fronta, 2010, s. 122.

⁹³ ŤOKAN, Jaroslav. Plánování útočné operace armády. In *Vojenská mysl*, 1952, roč. 2, č. 2, s. 14.

⁹⁴ ŠTĚPÁNEK, Karel – MINAŘÍK, Pavel. *Československá lidová armáda na Rýnu*. Praha : Naše vojsko, 2007, s. 39.

⁹⁵ HOLLOWAY, David. Jaderné zbraně a studená válka v Evropě. In *Soudobé dějiny*, 2011, roč. 18, č. 1-2, s. 41.

⁹⁶ VHA Praha, fond Sběrka československých vojenských předpisů po roce 1945 (1. díl), karton 214, inv. j. 3332, ročník 1955.

⁹⁷ Frontem se rozumí operační svaz tvořený skupinou armád.

bylo chápáno jako hlavní podmínka všeobecného úspěchu operace. Tyto umožňovaly zasadit nepříteli drtivé úder y na celou hloubku jeho operační sestavy i ničit objekty v jeho strategickém týlu. Nukleární úder y se považovaly za cestu ke způsobení velkých ztrát na živé síle, bojové technice a materiálních prostředcích. Zároveň měly tyto nové zbraně zvýšit operační tempo na 30 až 40 i více km při postupu za 24 hodin do velké hloubky 400 až 500 kilometrů. Od útoku jako základního druhu bojové činnosti se při použití jaderných prostředků očekávalo rychlé přenesení boje do operační hloubky nepřítel e za současných prudkých změn situace. To vyžadovalo pevný a nepřetržitý systém velení. Ve druhé polovině 50. let rozpracovalo operační umění ČSLA koncepci útočné a obranné operace vševojskové armády. V praxi se to projevilo zrušením těžkopádného stupně sboru v její organizaci, a to k 1. říjnu 1956. V podmínkách očekávané rychlé a manévrové raketojaderné války se tak řídicí centrum armády více přiblížilo k vedení konkrétní bojové činnosti v poli. Vzhledem k velké úder né síle tankových divizí se tyto svazky přemísťovaly do prvního operačního sledu armády. Z důvody ochrany před očekávanými jadernými úder y nepřítel e se síly armády rozptylovaly do velkých prostorů (šířka útočného pásma armády byla v letech 1957/58 stanovena na cca 50 km)⁹⁸ a do sražení se plánovalo rozvinout je z chodu. Cvičení na mapách a v terénu potvrdila správnost přijaté koncepce. Od vševojskové armády prvního sledu se v obranné operaci očekávalo vytvoření příznivých podmínek pro protiútok realizovaný velitelem frontu. Za hlavní úkol obrany v atomové válce se považovalo omezení volnosti jednání nepřítel e a donucení jej ke koncentraci sil. Na jeho soustředěné jednotky pak cílil vlastní jaderný úder a ihned poté i konvenční tak, aby nedošlo k obnovení jeho bojeschopnosti.⁹⁹ Při útoku armád NATO se očekával taktéž jejich mohutný jaderný úder na hlavní pásmo obrany, a proto se při realizaci obranných operací plánovalo provést členění defenzívy do velké hloubky, rozptýlit druhé a třetí sledy a přípravu postavení zvládnout v nejkratších možných lhůtách.¹⁰⁰ Pro zefektivnění obrany armády se navrhovalo zúžení obranného pásma na 50 až 80 km za použití až 12 jaderných pum.

Válečné plány z dílny operačního oddělení, posléze operační správy Generálního štábu, však zpočátku s prostředky nukleárního napadení nepočítaly, a to až do roku 1957. V letech 1951 až 1953 tak vznikly operační směrnice a plány s krycími označeními OREL, PĚST, SOKOL a HVĚZDA. Posledně dva jmenované dokumenty, které vznikly ještě před ustavením organizace Varšavské smlouvy,¹⁰¹ byly v únoru roku 1952 představeny sovětskému generálnímu štábu. Ten do jejich konečné podoby aktivně zasáhl¹⁰² ještě před tím, než je v září téhož roku schválil vrchní velitel čs. branné moci (a prezident ČSR) Klement Gottwald. O samostatné tvůrčí práci československých plánovačů nemohlo být tedy ani řeči. Uvedené operační dokumenty obsahovaly velmi stručné nebo žádné vojenskopolitické zdůvodnění jejich vzniku a velmi silně u nich převládala vojensko-technická a organizační složka. Typické je to zejména pro válečný plán OREL z počátku února 1951, jenž pouze konstatoval,

⁹⁸ VHA Bratislava, Špeciálna zbierka vojenskohistorických prác, ŠZ VI. A-859. KRUPÍČKA, Jiří. *Názory na organizaci a vedení útočných a obranných operací vševojskovou armádou ČSLA ve druhé polovině 50. let*, č.j.: 03675, Bratislava 1979, s. 8–9.

⁹⁹ ADAMEC, František – RÁBOŇ, Vítězslav. *Atomové zbraně: sborník článků*. Praha : Naše vojsko, 1956, s. 88.

¹⁰⁰ TÓTH, J. – DOSTÁL, R. – BALÁŽ, J. – RAK, J. Hlavní zásady organisace, plánování a vedení obranné operace vševojskovou armádou v soudobých podmínkách. In *Vojenská mysl*, 1956, roč. 6, ZČ-2, s. 39.

¹⁰¹ Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci byla podepsána 14. května 1955 ve Varšavě osmi socialistickými zeměmi včetně Československa, které se semkly pod vedením SSSR do paktu, jenž vznikl jako reakce na vstup Spolkové republiky Německo do NATO.

¹⁰² LUŇÁK, Petr (ed.). *Plánování nemyslitelného: československé válečné plány 1950 – 1990*. Praha : Dokořán, 2019, s. 122.

že při potenciálním útoku západních armád proti SSSR nepředstavuje pro ně československé území strategický směr. Proto v něm převážily jednoznačně obranné záměry a cíle při zaujetí krytu země. Při napadení se počítalo s úpornou obrannou jednotek v obranném pásmu krytu tak, aby mohla proběhnout mobilizace a soustředění československé armády. V případě nepřátelských průlomů měly protiúder sloužit výhradně k obnovení souvislosti obrany.¹⁰³ Absence alternativy možného operačního nasazení jaderných zbraní je v tomto období pochopitelná s ohledem na Stalinovo podceňování jejich úlohy. Důraz na obranu také koreluje s obsahem moskevské schůzky špiček spojeneckých zemí, která proběhla 9. až 12. ledna 1951, při níž sovětský vůdce varoval před možným útokem Severoatlantické aliance a její připraveností na válku nejpozději v roce 1953.¹⁰⁴ Reakce povolné československé strany přišla vzápětí. Ještě v roce 1950 tvořil personál armády 140 000 příslušníků, avšak již o rok později představovalo toto číslo závratných 250 000.¹⁰⁵

Na přelomu let 1957/58 přinesl nový přístup válečný plán ZÁSTAVA v obranné (Z 1) a útočné variantě (Z 2), které musely být přirozeně předjednány v Moskvě a zároveň zohledňovaly zrušení velitelských stupňů střeleckých sborů. Jeho operační zámysl již počítal s nasazením jaderných zbraní, a to jak v obranné variantě při ofenzivě ze strany států NATO, tak při sovětském útoku proti západoevropským armádám. Ani útočnou variantu Z 2 však nelze hodnotit jako přechod k ofenzivnímu plánování, protože dle výslovného doporučení sovětského generálního štábu se jednalo o operační dokument pro soustředění vojsk a jejich přeskupení do výchozího postavení pro úder ve směru Plzeň a Norimberk za použití vlastních atomových zbraní. S dalším průběhem útočné operace se tehdy ještě nepočítalo.¹⁰⁶ Při aktivaci plánu ZÁSTAVA měl však ČSLA velet hlavní velitel Spojených ozbrojených sil, tedy orgán nikoliv národní, ale naopak Sověty ovládané Varšavské smlouvy. A to i přesto, že vojenské struktury paktu se teprve formovaly.¹⁰⁷ Přelom 50. a 60. let pak přinesl do válečných plánů nové hybné momenty. Operační přípravy východního bloku se zřetelně přesunuly k útočné strategii, přičemž z hlediska našeho státu sehrálo rozhodující roli vytvoření samostatného strategicko-operačního celku, tzv. Československého frontu (ČsF). K jeho výstavbě bylo použito výhradně zdrojů ČSLA, a proto měl v sestavě vojsk Varšavské smlouvy postavení národního svazu prvního sledu. Jednalo se o mohutné uskupení, tvořené kromě jiných svazků i 1., 4. a též zvláštní 10. leteckou armádou, které mohlo na rozhodujícím směru nasadit až 1920 tanků. Raketové vojsko ČSLA však vzniklo až v roce 1962, a proto front nemohl do té doby začlenit do své sestavy žádné prostředky jaderného napadení nepřítele.¹⁰⁸ Pokud tedy čs. válečné plány počítaly v této době s použitím jaderných zbraní, nosiče i jimi přepravované atomové nálože byly výhradně sovětské. Tudiž pouze sovětské velení mohlo rozhodovat o jejich případném operačním nasazení. Úlohu československých plánovačů, jejich operačních elaborátů a celkově velení ČsF při jejich případném uvedení v život tedy nelze charakterizovat jinak, než jako formální a podružnou.

¹⁰³ LUŇÁK, P. *Plánování*, c. d., s. 100–101.

¹⁰⁴ VLK, Václav. *Jaderné zbraně ve studené válce*. Brno, 2020. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta, s. 22–23. Dokořán, 2019, s. 122.

¹⁰⁵ RICE, Condoleezza. *The Soviet Union and the Czechoslovak Army, 1948 – 1983: Uncertain Allegiance*. Princeton : Princeton University Press, 1984, s. 78–79.

¹⁰⁶ LUŇÁK, P. *Plánování*, c. d., s. 142.

¹⁰⁷ BÍLÝ, Matěj. Je načase opustit alianci s Moskvou? Organizace Varšavské smlouvy v kontextu krize východního bloku v roce 1956. In *Paměť a dějiny*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 25.

¹⁰⁸ MOHYLA, Vladimír – ŠUFAJZL, Vladimír a kol. *Taktické jaderné prostředky ČSLA*. Praha : Československý spisovatel, 2012, s. 226.

Vše uvedené našlo své vyjádření v Plánu použití ČSLA v době války, jenž vznikl v roce 1964 v jediném výtisku a ruském jazyce (!) při jednání vedoucích funkcionářů naší armády na Generálním štábu ozbrojených sil SSSR v Moskvě.¹⁰⁹ Nejednalo se však o blesk z čistého nebe, jelikož v teoretické rovině plánování operací se důraz na útočný boj prosazoval již od počátku let šedesátých. Pro nejdůležitější počáteční období války se počítalo s přechodem z krytu státních hranic přímo do útočné operace, aniž by ofenzivě předcházel boj v obraně.¹¹⁰ Důraz na vedení útočné operace se projevoval též v růstu významu vysoce mobilních tankových útvarů a svazků.¹¹¹ Poněkud nerealisticky se však odhadovalo střední operační tempo postupu v podmínkách středoevropského válčiště na 90 až 110 kilometrů za den. Plánovanou hlavní sílu armády mělo dle tehdejších propočtů představovat závrtných tisíc tanků zařazených do dvou divizí.¹¹² Tento optimismus v případě operačního úkolu frontu vycházel z tehdy převládající víry v účinnost vlastních jaderných raketových prostředků.¹¹³ Teoretici vojenského umění poněkud nedocenili fakt, že v případě oboustranného jaderného úderu by na válčišti vznikla zcela nová situace, v níž by se motomechanizované armády musely pohybovat. Vždyť dle tehdejší americké strategické koncepce „Štítu a meče“ musel celý východní blok počítat pro případ války s údery bombardérů B-52 nesoucími nukleární nálože o ráži až několika desítek megaton.¹¹⁴ V tomto kontextu je pochopitelné, že plán z roku 1964 připravoval zcela izolované první hromadný úder raketových vojsk ČsF, frontového a dálkového letectva na první operační sled 7. armády (USA),¹¹⁵ aniž by zohledňoval všechny varianty možné válčné konfrontace. Úspěch operace se měl odvíjet od použití 131 jaderných raket a atomových bomb. První jaderný úder měl sloužit v součinnosti s operačním vzdušným výsadkem k překročení německých řek Neckar a Rýn. Útočný sled operační sestavy ČsF byl určen k ofenzivě ve směru Norimberk, Stuttgart, Strasbourg, Epinal, Dijon a konečně Lyon, jenž mohl být dle názorů sovětských plánovačů dosažen devátého (!) dne po zahájení operace.¹¹⁶

Plán z roku 1964 byl z hlediska svého vzdáleného strategického cíle víceméně logický. Sovětská generalita usilovala pro případ konfliktu na evropském válčišti o co nejrychlejší obsazení atlantského pobřeží zejména v celé hloubce francouzského území.¹¹⁷ Tím mělo být zabráněno přísunu amerických posil námořními trasami pro bojující evropské armády NATO. Jednalo se o obdobnou situaci té z prosince roku 1944, kdy německá ofenzíva v Ardenách směřovala k dobytí belgických Antverp a pobřeží kanálu La Manche, který

¹⁰⁹ POLNAR, S. – PROKOP, B. „Memorandum 68“ v kontextu československého strategického myšlení 60. let. In *Sborník prací pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd*, 2019, roč. 33, č. 2, s. 133.

¹¹⁰ PICEK, Vladimír. Zkušenosti z plánování útočné operace v počátečním období války. In *Vojenská mysl*, 1961, roč. 11, č. 4, s. 3.

¹¹¹ Ve sledovaném období se svazkem v podmínkách pozemního vojska rozuměla divize či brigáda.

¹¹² NEČAS, Jiří. K některým problémům plánování útočné operace. In *Vojenská mysl*, 1961, roč. 11, č. 4, s. 93.

¹¹³ ŠTEFKA, Jan. K některým otázkám organizace, plánování a vedení další armádní operace. In *Vojenská mysl*, 1963, č. 6, roč. 13, s. 3.

¹¹⁴ TŮMA, Jan – POKŠTEFL, Josef. *Svět a jaderné zbraně: štěpné – vodíkové – neutronové*. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1962, s. 50.

¹¹⁵ VHA Praha, fond Sběrka československých vojenských předpisů po roce 1945 (1. díl), karton 218, inv. j. 3380, ročník 1965, OPER-52-6, Vojensko-geografická příručka západního válčiště, díl VI. (Francie, Belgie, Nizozemí, Lucembursko), s. 84–86.

¹¹⁶ LUŇÁK, Petr. Za devět dnů jsme v Lyonu: plán použití Československé lidové armády v případě války z roku 1964. In *Soudobé dějiny*, 2000, roč. 7, č. 3, s. 414.

¹¹⁷ VHA Praha, fond Sběrka československých vojenských předpisů po roce 1945 (1. díl), karton 218, inv. j. 3380, ročník 1965, OPER-52-6, Vojensko-geografická příručka západního válčiště, díl VI. (Francie, Belgie, Nizozemí, Lucembursko), s. 84–86.

byl pro invazní spojenecká vojska v Evropě logisticky zcela nezbytný. Ve vztahu k úkolům ČsF však plán vycházel z nereálných předpokladů. Vyjma prostoru Všerubského průsmyku lze považovat provedení průlomu obrany na západoněmeckých hranicích v horách Šumavy a Českého lesa¹¹⁸ za téměř nemožné. Jaderné údery ČsF měly zničit operační sestavu protivníka až od hloubky 100 až 150 km za československými hranicemi. Před vojsky ČsF tak v této situaci mohly stát nepoškozené a dobře vyzbrojené konvenční síly NATO a za nimi by útočící československé jednotky narazily na apokalyptickou zemi nikoho plnou rozvalin, požárů, nastražených jaderných min a vysoké radioaktivity, která by do pár dnů zahubila vše živé. Udržet v těchto podmínkách operační tempo postupu kolem 100 km za den nebylo možné ani v těch nejdůležitějších strategických snech a představách. Plán pouze kopíroval voluntaristické vize sovětského generálního štábu¹¹⁹ a zároveň vyjadřoval podřízenost a bezmocnost československého velení.¹²⁰ Jeho hlavní „strategickou pastí“ bylo izolované chápání průběhu možných operací, které nezohledňovalo situaci, která mohla nastat po jaderných úderech NATO na cíle v ČSSR.¹²¹ Je proto více než zarážející, že plán navzdory provedeným revizím platil minimálně do roku 1968 a některé jeho pasáže i déle.

Otázka československého válečného plánování přirozeně souvisela i s 21. srpnem 1968 a okupací ČSSR vojsky Varšavské smlouvy, jinak řečeno s otázkou, zda naše operační plány s touto možností počítaly či nikoliv. Odpověď je záporná, protože veškeré operační dokumenty směřovaly proti nepříteli za naší západní hranicí, čemuž odpovídala i výstavba a dislokace ČSLA. Představa, že by se celý operační sled v několika dnech přeskupil směrem na východ proti SSSR, to jest, že v prvním sledu by se najednou ocitly týlové jednotky z východní poloviny republiky,¹²² byla jednoduše neproveditelná. Navíc se v prvním týdnu okupace nasunuly do ČSSR invazní jednotky i ze severu (Německá demokratická republika, Polsko) a jihu (Maďarsko) v počtu cca půl miliónu vojáků a 6000 tanků.¹²³ I skvěle vycvičený a vyzbrojený ČsF nemohl této síle úspěšně vzdorovat. K tomu přistupovaly i další aspekty, jako například dlouhodobá operační příprava státního území, kdy veškeré komunikace byly k přepravě vojsk upravovány a dlouhodobě připravovány tak, aby umožnily vojenské operace na západní hranici republiky. A konečně v mezinárodním ohledu administrativní amerického prezidenta Lyndona B. Johnsona nepodnikla proti Sověty vedené invazi nic podstatného,¹²⁴ a to i pro komplex problémů spojených s angažovaností USA ve Vietnamu.

¹¹⁸ VHA Praha, fond Sbírka československých vojenských předpisů po roce 1945 (1. díl), karton 218, inv. j. 3384, ročník 1965, OPER-53-10, Stručný vojensko-geografický přehled Československé socialistické republiky, s. 30–31.

¹¹⁹ ZACHARIÁŠ, Mojmir. *Příběh vojáka: pohled na čtyřicetiletou službu vojáka z povolání, od poručíka po generálporučíka, od 50. let až po listopadovou revoluci v roce 1989 a krátce po ní*. Praha : Dokořán, 2012, s. 202.

¹²⁰ HOFFENAAR, Jan – FINDLAY, Christopher (eds.). *Military Planning for European Theatre Conflict during the Cold War: an Oral History Roundtable Stockholm, 24 – 25 April 2006*. Zürich : Centre for Security Studies, 2007, s. 94.

¹²¹ Díky převládajícímu západnímu proudění by navíc došlo ke kontaminaci západní poloviny tehdejší Československé socialistické republiky jaderným spadem z explozí způsobenými jadernými prostředky ČsF (!) na západoněmeckém území. Viz VHA Praha, ref. 118, příloha číslo 1.

¹²² Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pacts. *Rozhovor s gen. por. Ing. Václavem Vitanovským, CSc. v Praze 20. listopadu 1990* [online] [3-11-2020], s. 6 – 7. Dostupné z: http://www.php.isn.ethz.ch/kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/PHP/16857/ipublicationdocument_singledocument/2a9bab87-6c36-4752-b1ef-5854de2d70cb/cs/vitanovsky_.pdf.

¹²³ WILLIAMS, Kieran. *The Prague Spring and its aftermath: Czechoslovak politics 1968 – 1970*. Cambridge : Cambridge University Press, 1997, s. 112.

¹²⁴ BISCHOF, Günter – KARNER, Stefan – RUGGENTHALER, Peter. *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968*. Plymouth : Lexington Books, 2011, s. 217.

Sovětským svazem řízené velení Varšavské smlouvy vycházelo na přelomu 60. a 70. let z konstantní představy o překvapivém jaderném napadení ze strany NATO,¹²⁵ na něž bude reagováno nukleárním vstřícně-odvetným úderem s následným tažením konvenčními prostředky do hloubi západoevropského teritoria. Moskva však svým východním spojencům detaily sovětské atomové strategie nesdělovala, a ti se museli spokojit s hypotézami odvozenými například ze scénářů společných cvičení. To platilo i pro zaměření československého procesu plánování operací. Od podzimu 1968 byl účinný po celou dobu normalizace, včetně krátkého období na počátku 90. let, tentýž vnitřní předpis o organizaci a vedení operační činnosti OPER-1-1. Dle něj měla mít příští válka nutně jaderný charakter s rozhodující úlohou raketových vojsk. Nadále platil axiom o rozhodujícím vlivu počátečního období na její celkový výsledek. Počítalo se s pravděpodobností rovnou jistotě, že právě do něj budou soustředěny mohutné nukleární údery.¹²⁶ Již na počátku 70. let však naši plánovači bezpečně znali hlavní zásady použití jaderných zbraní armádami NATO na středoevropském válčišti, tedy i strategickou koncepci pružné reakce. V eskalačním žebříku tato strategie počítala na prvním stupni s variantou omezené války za použití konvenčních zbraní.¹²⁷ I v případě, že vojska Severoatlantického paktu nebudou v omezené válce konkurovat konvenčními silami převaze armád Varšavské smlouvy, očekávalo velení ČSLA pouze omezené použití jaderných zbraní nepříteli. Před strategickým atomovým úderem bylo možné počítat s použitím operačně-taktických a taktických prostředků jaderného napadení.¹²⁸ Teoretické úvahy československých odborníků v utajovaném periodiku *Vojenská mysl* z počátku 70. let uvedené doktrinní zásady do jisté míry respektovaly. Československé operační umění považovalo útočnou operaci frontu za součást strategické operace na válčišti, která se měla rozvíjet v celé jeho hloubce. Ve středoevropských podmínkách to znamenalo ničit vojenské i nevojenské (státní zřízení, ekonomická základna) cíle na nepřátelském území. Nezbytným prvkem strategické operace tak musel nutně být i první jaderný úder strategických sil, a to zejména jeho vstřícná forma. Ta měla proběhnout okamžitě po hodnověrném odhalení bezprostředních příprav nepříteli k odpálení jeho raket a ke startu letectva.¹²⁹ Na druhé straně však byla publikována stanoviska o tom, že útočná operace frontu (armády) musí být plánována variantně, tedy pro nukleární i konvenční podobu konfliktu. Uvedené svazy měly mít pro oba případy jednotnou operační sestavu, která měla být schopna kdykoliv realizovat jednu či druhou variantu.¹³⁰

Reflexí těchto možností se stal operační plán ČSLA z prosince 1977, který lze považovat za relativní posun při srovnání s válečným plánem z roku 1964. Ze strany NATO se počítalo jak s prvním útokem konvenčními zbraněmi, tak použitím nukleárních zbraní od samého počátku konfliktu. Prvotním úkolem se sice stalo zaujetí krytu státních hranic ČSSR proti Německé spolkové republice (NSR) a Rakousku, nicméně po odražení útoku měl ČsF přejít do útočné operace ve směru Plzeň, Ulm, Freiburg a částí sil na Mnichov. Dalším cílem fron-

¹²⁵ BÍLÝ, Matěj. *Varšavská smlouva 1969–1985: vrchol a cesta k zániku*. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 140.

¹²⁶ VHA Praha, fond Sbírká československých vojenských předpisů po roce 1945 (1. díl), karton 214, inv. j. 3329, ročník 1968, OPER-1-1, Organizace a vedení operací, s. 7.

¹²⁷ VHA Praha, fond Sbírká československých vojenských předpisů po roce 1945 (2. díl), karton 396, inv. j. 6138, ročník 1972, ZPRAV-51-4, Zásady použití pozemních prostředků jaderného napadení na středoevropském válčišti, s. 6.

¹²⁸ VHA Praha, fond Sbírká československých vojenských předpisů po roce 1945 (2. díl), karton 408, inv. j. 6315, ročník 1973, ZPRAV-53-2, Hlavní operačně taktické, organizační a technické údaje kapitalistických armád rozmístěných v pásnu proti ČSSR, s. 8.

¹²⁹ NEČAS, Jiří. Plánování první útočné operace. In *Vojenská mysl*, 1970, roč. 20, č. 1, s. 20.

¹³⁰ HEŘMAN, František. Plánování první útočné operace. In *Vojenská mysl*, 1970, roč. 20, č. 5, s. 78.

tu nemělo být v osmý či devátý den operační činnosti nic menšího, než dosažení francouzských a švýcarských hranic, tedy dokonalé zničení vojsk NATO v jižní části NSR a ovládnutí západoevropského prostoru. Nepochopení komplexního dopadu účinku jaderných zbraní na možný průběh operace se projevilo v plánování nukleární varianty útoku, kdy se pro ČsF počítalo s přidělením 258 atomových nábojů (162 pro raketová vojska a 96 pro letectvo).¹³¹ Jednalo se tedy o plán vycházející se sovětské koncepcie útočné strategické operace frontu. Je v tomto ohledu zajímavé, že americká polní příručka o sovětských operacích a taktice z roku 1984 přiznávala této koncepci útoku na celou hloubku nepřátelského území snahu o prvotní realizaci nenukleární podoby konfliktu. Západní strategové očekávali, že vzdušnými útoky a manévry pozemních svazů Varšavské smlouvy mají být eliminovány spolu s civilními cíli především cíle vojenské, a to v první řadě prostředky jaderného napadení vojsk Severoatlantické aliance.¹³² Československý válečný plán z října 1986 nepředstavoval v tomto ohledu vůči svému předchůdci žádný zásadní posun. Plánování bojové činnosti ČsF opět počítalo jak s jadernou variantou, tak pouze jen s klasickými prostředky ničení. Po odražení nepřátelské agrese plán z hlediska své vnitřní struktury preferoval útočnou operaci, jen na dosažení východních hranic Francie a švýcarské Basileje stanovil více „realistické“ operační lhůty, tentokrát patnáct až šestnáct dní. Ve své atomové variantě však představoval opět „nukleární“ šílenství, když pro útočnou operaci ČsF počítal s nepředstavitelným množstvím 344 (!) jaderných nábojů.¹³³

Druhá polovina 80. let však přinesla i zde výraznější posuny. Na základě změn iniciovaných Gorbačovovým sovětským vedením přijal v květnu 1987 Politický poradní výbor Varšavské smlouvy poprvé oficiální vojenskou doktrínu paktu, kterou lze s určitou dávkou zjednodušení označit za „přestavbu“ v oblasti vojenství. Jednalo se o dokument laděný v defenzivním duchu, na který muselo po schválení československým politickým vedením reagovat i velení ČSLA. Objevovaly se i snahy o vypracování domácí vojenské doktríny, nicméně realistické změny se nakonec projeví zejména ve větším důrazu čs. vojenské vědy (a tudíž i operačního umění) na rozpracování otázek obrany a v jejím rámci na provádění protiúderů a protiztečí.¹³⁴ Rozkazem ministra národní obrany pro přípravu vojsk ČSLA ve výcvikovém roce 1988/1989 a zvláštní směrnicí pro operační a mobilizační přípravu byly velitelům a štábům stanoveny konkrétní povinnosti vyplývající z obranného charakteru nové spojenecké doktríny. Hlavní úsilí se mělo soustředit na zvyšování teoretických znalostí a praktických dovedností při plánování, organizování a vedení obranných operací v počátečním období války s následným přechodem do protiútoků ve variantách použití konvenčních i jaderných zbraní.¹³⁵ Je tedy jasné, že praktické dopady nové doktríny do operačního plánování neměly za důsledek vyloučení útoku jako základní bojové činnosti, bez níž není možné dosáhnout vítězství v jakékoliv válce. Proto se při stanovení cíle palebného ničení v obranné operaci zmiňovalo též vytvoření podmínek pro přechod do útoku.¹³⁶ Tomu odpovídalo i znění konceptu posledního československého válečného plánu, který na začát-

¹³¹ LUŇÁK, P. *Plánování*, c. d., s. 261–262.

¹³² FM 100-2-1, Headquarters – Department of the Army. *The Soviet Army: Operations and Tactics*. Chapter 4: Front Offensive (4-1). 16 July 1984.

¹³³ LUŇÁK, P. *Plánování*, c. d., s. 297.

¹³⁴ BÍLÝ, Matěj. „Každý metr země socialistických států musí být urputně bráněn“: proměna vojenské doktríny Varšavské smlouvy ve druhé polovině 80. let. In *Historie a vojenství*, 2019, roč. 68, č. 2, s. 30–31.

¹³⁵ ROUČKA, Václav. Plánování, organizace a vedení obranné operace v počátečním období války. In *Vojenská mysl*, 1989, roč. 39, č. 4, s. 21.

¹³⁶ STRÁŇAVA, Milan – BERÁNEK, Stanislav. Organizace, plánování a řízení komplexního palebného ničení nepřítele v obranné operaci. In *Vojenská mysl*, 1987, roč. 37, č. 7, s. 25.

ku července 1989 podepsal prezident ČSSR Gustáv Husák, a který plně zohledňoval „doporučení“ sovětského generálního štábu z roku předchozího. Obranná operace se připravovala opět v konvenční i jaderné variantě. Pokud by válka přešla do nukleárního stadia, měl ČsF ničit vojska NATO taktickými jadernými zbraněmi, zatímco sovětské strategické síly byly určeny pro napadání cílů v celé hloubce západoněmeckého území. Pro ČsF se plánovalo přidělit 546 (!) jaderných nábojů¹³⁷ a v následném protiútku provést výpad do NSR, tedy opět do nitra území ve stavu nukleárního inferna.

Listopad 1989, koncepce obrany do všech azimutů a rozpad ČSFR

Závěrečné období československého válečného plánování otevřel velmi osobitě první po-listopadový prezident Václav Havel, a to na konci ledna roku 1990. Operační plán z předchozího roku potvrdil svým podpisem poté, co z něj nechal odstranit pasáže o možném protiútku a doplnil k němu dovětek, že platí pouze za situace, kdy NATO napadne Varšavskou smlouvu. Pravděpodobnost takové situace se však v nových podmínkách rovnala téměř nule. V závěrečném období existence československého státu mezi lety 1990 a 1992 ovládly vojenskopolitickou situaci v Evropě zcela jiné trendy, než ty tak typické pro období studené války. S jejím koncem skončily závody ve zbrojení, Sovětský svaz stahoval své vojenské jednotky ze střední Evropy, organizace Varšavské smlouvy dospěla ke svému rozpuštění a zrušení, proběhlo sjednocení německého státu, ve středoevropském prostoru se vytvořilo bezpečnostní vakuum a realizována byla smlouva o omezení konvenčních zbraní v Evropě.¹³⁸ Severoatlantická aliance jako bývalý hlavní nepřítel na to přirozeně pružně zareagovala. Její nový strategický koncept rozšířil základní funkce paktu o předcházení konfliktům, krizové řízení, komunikaci s bývalými nepřáteli a posílil tendence směřující ke kolektivní obraně a dialogu.¹³⁹ Je tedy v tomto kontextu více než logické, že vojenská doktrína ČSFR, schválená ve formě usnesení Federálního shromáždění dne 20. března 1991, deklarovala důsledně obranné principy, nedefinovala konkrétního nepřítel (princip azimutové obrany) a stanovila zákaz výroby, vlastnění a rozmisťování všech jaderných či jiných zbraní hromadného ničení (ZHN).¹⁴⁰ Připravovat se na dříve všudypřítomnou hrozbu nukleárního napadení tak již nebylo aktuální.¹⁴¹

Z těchto principů vycházel i Operační plán¹⁴² použití ČSA¹⁴³ při obraně České a Slovenské Federativní republiky, který prezident Havel podepsal dne 28. ledna 1992.¹⁴⁴ Z vojenské

¹³⁷ LUŇÁK, P. *Plánování*, c. d., s. 341.

¹³⁸ KÚTIK, Ján – JANHUBA, Miroslav. *Vojenskostrategické koncepce zahraničních armád: skripta*. Brno : Vojenská akademie, 1991, s. 25.

¹³⁹ JOHNSTON, Seth A. *How NATO adapts: strategy and organization in the Atlantic Alliance since 1950*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2017, s. 118.

¹⁴⁰ Usnesení Federálního shromáždění č. 122 [online] [cit. 7-11-2020]. Dostupné z: < <https://www.mocr.army.cz/images/Bilakniha/CSD/1991%20Vojenska%20doktrina%20CSFR.pdf> >.

¹⁴¹ ŠTANGL, Miroslav. Místo a úloha zbraní hromadného ničení včera a dnes. In *Vojenské rozhledy*, 1992, roč. 33, č. 9, s. 31.

¹⁴² Tento operační dokument je uložen ve Správním archivu Ministerstva obrany v Praze (fond bývalé Operační správy GŠ) a dosud podléhá utajení. Ke studiu může být předložen pouze se souhlasem právního nástupce této správy, kterým je dnes Sekce plánování schopností MO (viz čj. MO 273208/2020-211100 ze dne 25. září 2020). Autorovi předkládané studie tento souhlas ke studiu nebyl udělen.

¹⁴³ Změna názvu Československá lidová armáda (ČSLA) na Československá armáda se uskutečnila dne 14. března 1990 na základě zákona č. 74/1990 Sb.

¹⁴⁴ TOMEK, Prokop. *Československá armáda v čase Sametové revoluce: proměny ozbrojených sil na přelomu osmdesátých a devadesátých let*. Cheb : Svět křídel, 2019, s. 168.

doktríny ČSFR, zejména z její vojensko-technické části, vyplynulo, že hlavním druhem operací pozemního vojska Československé armády se stanou obranné operace vedené nejpravděpodobněji armádním sborem¹⁴⁵ bez použití ZHN. Dle názorů první poloviny 90. let měl armádní sbor na válečných počtech tvořit pět brigád s 24 600 osobami (včetně sborových útvarů a sborového týlu), 240 tanky, 350 obrněnými transportéry a bojovými vozidly pěchoty a 12 bojovými vrtulníky.¹⁴⁶ S tím korespondovaly i návrhy na zrušení divizního stupně a přechodu na naznačenou strukturu prapor – brigáda – armádní sbor,¹⁴⁷ kdy právě brigáda byla považována za optimální a základní operačně – taktickou jednotku pozemního vojska.¹⁴⁸ To mělo umožnit větší pružnost a rychlost velení v podmínkách obranné operace bez spojenecké pomoci (požadavek pružného manévru a rychlého přeskupení). V tomto ohledu se však objevovala i oponentní stanoviska.¹⁴⁹ Pro obranu ČSFR měla nadále značný význam analýza počátečního období války, to jest zejména způsobu jejího zahájení a odražení útoku agresora. To se projevilo ve změnách v chápání institutu příkrytí státní hranice (PSH). Otázky PSH v nových podmínkách ovlivňovalo větší množství faktorů. Jednalo se v první řadě o nutnost zabezpečit obranu ČSFR pouze vlastními silami za situace, kdy nebyl předem znám a definován nepřítel. Pravděpodobnost nenadálého napadení státního území výrazně klesla s tím, že krizové situaci mělo předcházet eskalované politické napětí. Použití ozbrojených sil se muselo plánovat tak, aby byly schopné z ústřední pozice operovat na kterékoliv části československé federace a bránit ji do všech možných směrů. K tomu se pojily i další okolnosti (rozdělení státu na operační zóny, či reorganizace ochrany státní hranice v míru).¹⁵⁰ Jednalo se o úvahy bezpochyby podnětné, které však zůstaly pouze v rovině odborných debat. Československá federace koncem roku 1992 zanikla a do historie s ní odešly i její válečné plány.

Místo závěru: československé válečné plánování – mýtus nebo realita?

Lze vůbec v dlouhém období existence samotného československého státu najít svorníky, které se promítly do jeho válečných plánů jako celku? Je to možné, i když jich není příliš mnoho. Patří k nim bezesporu tvar státního území a jeho geopolitická poloha na křižovatce střední Evropy. Operační plánování vždy tyto skutečnosti bralo v potaz, i když je výrazně ovlivňovalo převažující mezinárodně-politické klima, v němž republika hledala vlastní obrannou koncepci. Právě spojenecké svazky (a závazky) do podoby plánů vojenských operací silně zasahovaly. Uvedme v tomto ohledu francouzské vlivy po roce 1918, britské v letech II. světové války a konečně zejména sovětské po roce 1948. Plány na vedení války tehdy nesměřovaly v první řadě k prosazení státního zájmu, ale sloužily z větší části velmocenským ambicím jiných hráčů na evropské šachovnici. Za další předěl lze v tomto ohledu považovat vznik jaderných zbraní a jejich implementaci do operačního plánování socialistického Československa po polovině 50. let. Tehdejší představy o nukleárním konfliktu se Severoatlantickou aliancí se blížily daleko více surrealistickým či apokalyptickým vizím, než představě o ozbrojeném konfliktu jako aktivním nástroji k dosahování politických cílů. Proměna evropského kontinentu ve žhnoucí atomový kotel mohla vést pouze k porážce všech a vítěz-

¹⁴⁵ JANDERKA, Richard. Vojenská doktrína ČSFR a principy operačního umění. In *Vojenské rozhledy*, 1992, roč. 33, č. 3, s. 46.

¹⁴⁶ SLÁDEČEK, Milan – ŠTĚPÁNEK, Karel. *Vojenská strategie*. Praha : Ministerstvo obrany ČR, 1993, s. 103.

¹⁴⁷ ŠTEMBERA, Milan. Problémy profesionalizace ČSA. In *Vojenská mysl*, 1991, roč. 41, č. 3, s. 19.

¹⁴⁸ KLÍMA, Ladislav. Profesionalizace a struktura ozbrojených sil. In *Vojenská mysl*, 1991, roč. 41, č. 3, s. 13.

¹⁴⁹ HODBOŤ, Luděk. Nejen k brigádní organizaci. In *Vojenské rozhledy*, 1992, roč. 33, č. 3, s. 49.

¹⁵⁰ JANDERKA, Richard. Názory na příkrytí státní hranice. In *Vojenská mysl*, 1991, roč. 41, č. 7, s. 22.

ství nikoho. V retrospektivním pohledu lze vyzvednout především dvě období, a to nástup československé válečné armády v září 1938 a obranné operační plánování let 1990 až 1992. Tehdy měly operační dokumenty sloužit ke skutečné obraně Československa před potenciálním agresivním napadením. Bohužel, v obou případech obrátila politická rozhodnutí práci domácích vojenských odborníků v prach. Do jisté míry se jednalo o důsledek stavu, kdy se politické zřetele projevovaly v textech válečných plánů daleko více, než by svědčilo jejich vojensko-technické povaze. Na některé z těchto faktů se předkládaná studie pokusila poukázat a uvést je do celkového historického kontextu.

S. POLNAR: DIE TSCHECHOSLOWAKISCHEN KRIEGSPLANUNGEN VON 1918 BIS 1992 UND IHRE ENTWICKLUNG

Der Autor des präsentierten Beitrags ging der Frage nach, ob es überhaupt möglich sei, einen gemeinsamen Nenner für die Kriegsplanungen in der langjährigen Geschichte des tschechoslowakischen Staates zu finden. Sein Schluss lautet, dass derartige Bemühungen durchaus ihre Berechtigung haben, wenn auch die Zahl der Gemeinsamkeiten eher begrenzt ist, bedingt durch die Form des Staatsgebildes und seiner geographischen Lage an der „Kreuzung“ Europas. In den operativen militärischen Planungsprozessen wurden diese Faktoren berücksichtigt. In den ausgewählten Texten von Kriegsplanungen fehlt es nicht an Erwägungen betreffend Vorzüge als auch Nachteile der tschechoslowakischen Verteidigungsstrategie. Die Auswertung der genannten Faktoren war jedoch grundsätzlich beeinflusst durch die zeitgenössische internationale politische Lage, in der die tschechoslowakischen Strategen nach Verteidigungsmöglichkeiten der Republik suchten. Den vertraglichen Verpflichtungen sowohl der Tschechoslowakei gegenüber Verbündeten als auch umgekehrt wurde hierbei eine grundlegende Bedeutung zugemessen, die nicht selten eine den natürlichen Bedürfnissen der Tschechoslowakei angemessene Strukturierung der Verteidigungsplanungen negativ beeinflusste. Diesbezüglich wird insbesondere auf den Einfluss Frankreichs nach 1918, Großbritanniens während des Zweiten Weltkriegs und nicht zuletzt den Einfluss der Sowjetunion nach 1948 hingewiesen. Die Planungen der Kriegsführung waren nicht auf die Durchsetzung des singulären Staatsinteresses der Tschechoslowakei bedacht, sondern dienten vielmehr den Interessen von Großmächten auf dem internationalen Schachbrett. Die Entwicklung von atomaren Waffen und deren Berücksichtigung in den operativen Planungen der tschechoslowakischen sozialistischen Streitkräfte seit der zweiten Hälfte der 1950er Jahre stellte einen bedeutenden Einschnitt dar. Die damaligen Vorstellungen von einem nuklearen Konflikt mit der Nordatlantischen Allianz ähnelten vielmehr den surrealistischen oder sogar apokalyptischen Visionen, als einer realen Vorstellung vom militärischen Kampf als einem aktiven Instrument zur Durchsetzung von politischen Zielen. Die Veränderung der Lage auf dem europäischen Kontinent, die einem glühenden atomaren Pot ähnelte, konnte einzig und alleine die totale Zerstörung der Tschechoslowakei als eines Staates an der Frontlinie von zwei antagonistischen Systemen zur Folge haben. Die von den Sowjets entscheidend beeinflussten Planungen für die Alternative eines nuklearen Konflikts haben die tatsächlichen Auswirkungen des beiderseitigen Einsatzes von atomaren Waffen völlig außer Acht gelassen. Vielmehr handelte es sich um eine Verwirklichung von Wunschvorstellungen sowjetischer Strategen. Mit den realen Möglichkeiten der Tschechoslowakischen Volksarmee auf dem „Kampfplatz Zentraleuropa“ hatten diese Vorstellungen jedenfalls wenig gemeinsam. Retrospektiv betrachtet lassen sich lediglich zwei Perioden erkennen, in denen die Kriegsplanungen den tatsächlichen Bedürfnissen der Tschechoslowakei entsprachen. Zum einen war es Aufmarsch der tschechoslowakischen Armee in September 1938 vor der Unterzeichnung des Münchener Abkommens und zweitens die operativen mi-

litáriskén Plánujén in den Jahren 1990 – 1992. Die Dokumente zu einer militáriskén Plánujén aus dieser Zeit dienten der tatsáckliénen Verteidigung der Tschechoslowakei vor dem Angriff eines bestimmten Feindes (das nationalsozialistische Deutschland), bzw. eines von vornherein nicht bestimmen Angreifers (die sog. Azimut-Strategie). Jedoch aufgrund der politischen Entscheidungen wurde das Ergebnis der Arbeit von militáriskén Fachleuten ad acta gelegt. Gewissermaßen handelte es sich um die nachvollziehbare Konsequenz eines Zustands, in dem politischen Aspekte in den Texten der Kriégspánujén weit mehr in Erscheinung getreten sind, als es für ihren militáriskén-technischen Charakter sinnvoller wäre.

Seznam použité literatury:

ADAMEC, František – RÁBOŇ, Vítězslav. *Atomové zbraně: sborník článků*. Praha : Naše vojsko, 1956.

ANGER, Jan. *Mnichov 1938*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1988. ISBN 25-026-88.

ANGER, Jan – PECH, Pavel. Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918 – 1938 (II). In *Historie a vojenství*, 1985, roč. 34, č. 5. ISSN 0018-2583.

ANGER, Jan – PECH, Pavel. Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918 – 1938 (III). In *Historie a vojenství*, 1985, roč. 34, č. 6. ISSN 0018-2583.

BISCHOF, Günter – KARNER, Stefan – RUGGENTHALER, Peter. *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968*. Plymouth : Lexington Books, 2011. ISBN 978-0-7391-4305-6.

BÍLEK, Jiří a kol. *Vojenské dějiny Československa III. díl (1918 – 1939)*. Praha : Naše vojsko, 1987. ISBN 28-044-87.

BÍLÝ, Matěj. Je načase opustit alianci s Moskvou? Organizace Varšavské smlouvy v kontextu krize východního bloku v roce 1956. In *Paměť a dějiny*, 2016, roč. 10, č. 1. ISSN 1802-8241.

BÍLÝ, Matěj. „Každý metr země socialistických států musí být urputně bráněn“: proměna vojenské doktríny Varšavské smlouvy ve druhé polovině 80. let. In *Historie a vojenství*, 2019, roč. 68. ISSN 0018-2583.

BÍLÝ, Matěj. *Varšavská smlouva 1969 – 1985: vrchol a cesta k zániku*. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2016. ISBN 978-80-87912-69-0.

BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav. *Dva roky bojů a organizační práce: československá armáda v letech 1918 – 1920*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2013. ISBN 978-80-7278-587-2.

BŘACH, Radko. *Generál Maurice Pellé: první náčelník hlavního štábu čs. branné moci*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2007. ISBN 978-80-7278-380-9.

BŘACH, Radko. Závěrečná zpráva generála Fauchera z 15. prosince 1938 o francouzské vojenské misi v Československu. In *Historie a vojenství*, 2008, roč. 57, č. 3. ISSN 0018-2583.

BUDNÍK, Josef. *Prozatímní státní zřízení Československé republiky: poznámky k otázce kontinuity státu československého a jeho právního řádu*. Praha : Československý Kompas, 1947.

FETKA, Josef. *Československá válečná armáda 1918 – 1939: K vydání připravil Pavel Šrámek*. Praha : Mladá fronta, 2015. ISBN 978-80-204-2589-8.

FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920 – 1938*. Praha : Nakladatelství Libri, 2006. ISBN 80-7277-256-2.

FIEDLER, Jiří – FRANCEV, Vladimír – STEHLÍK, Eduard. Mobilizovaná československá armáda – iluze a realita. In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 2. ISSN 0018-2583.

FOOT, M. R. D. *SOE: an outline history of the Special Operations Executive 1940 – 1946*. London : BBC, 1984. ISBN 0-563-20193-2.

Francouzská vojenská mise v Československu 1919 – 1939. Edice dokumentů. Série I 1919 – 1925. Svazek 4 Strategické úvahy, studie a operační plány. Praha : VHÚ, 2009. ISBN 978-80-7278-509-4.

FUČÍK, Josef. *Stín jaderné války nad Evropou: ke strategii vojenských bloků, operačním plánům a úloze Československé lidové armády na středoevropském válčišti v letech 1945 – 1968*. Praha : Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-2199-9.

GALATÍK, Vlastimil a kol. *Vojenská strategie*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky – PIC MO, 2008. ISBN 978-80-7278-475-2.

HANZLÍK, František. Působení vládní delegace a Velitelství osvobozeného území na Zakarpatské Ukrajině – představy a realita. In *Československá armáda 1939 – 1945 (plány a skutečnost): příspěvky z mezinárodní konference 22.-23. října 2002*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2003. ISBN 80-7278-187-1.

HEŘMAN, František. Plánování první útočné operace. In *Vojenská mysl*, 1970, roč. 20, č. 5.

HODBOŤ, Luděk. Nejen k brigádní organizaci. In *Vojenské rozhledy*, 1992, roč. 33, č. 3. ISSN 1210-3292.

HOLLOWAY, David. Jaderné zbraně a studená válka v Evropě. In *Soudobé dějiny*, 2011, roč. 18, č. 1-2. ISSN 1210-7050.

HOFFENAAR, Jan – FINDLAY, Christopher (eds.). *Military Planning for European Theatre Conflict during the Cold War: an Oral History Roundtable Stockholm, 24 – 25 April 2006*. Zürich : Centre for Security Studies, 2007. ISBN 3-905696-17-7.

HOFFENAAR, Jan. Problémy s hlavní obrannou linií v hlavním sektoru NATO počátkem 50. let. In *Historie a vojenství*, 2003, roč. 52, č. 3-4. ISSN 0018-2583.

JABLONICKÝ, Jozef. *Povstanie bez legend: dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1990. ISBN 80-215-0077-8.

JANDERKA, Richard. Názory na přikrytí státní hranice. In *Vojenská mysl*, 1991, roč. 41, č. 7.

JANDERKA, Richard. Vojenská doktrína ČSFR a principy operačního umění. In *Vojenské rozhledy*, 1992, roč. 33, č. 3. ISSN 1210-3292.

JOHN, Miloslav. *Září 1938. II. díl, Možnosti obrany Československa*. Brno : Bonus A, 1997. ISBN 80-85914-46-8.

JOHNSTON, Seth A. *How NATO adapts: strategy and organization in the Atlantic Alliance since 1950*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2017. ISBN 978-1-4214-2198-8.

KALHOUS, Rudolf. *Budování armády*. Praha : Melantrich, 1936.

KENDALLOVÁ, Bridget. *Studená válka: nový pohled na konflikt mezi Západem a Východem*. Praha : Euromedia Group, 2018. ISBN 978-80-242-6201-7.

KLECANDA, Vladimír. Válka s Maďarskem r. 1919. In *Vojenské rozhledy*, 1924, roč. 5, č. 5.

KLÍMA, Ladislav. Profesionalizace a struktura ozbrojených sil. In *Vojenská mysl*, 1991, roč. 41, č. 3.

KLÍPA, Bohumír. Italská vojenská mise v Československu. In *Historie a vojenství*, 1995, roč. 44, č. 3. ISSN 0018-2583.

KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-953-9.

KOVÁČIKOVÁ, Terézia. *Slovenské národné povstanie*. Praha : FÚV ČSSPB, 1984.

KREJČÍ, Ludvík. *Já se generálem nenarodil: z písemností hlavního velitele čs. armády nejen o roce 1938*. Praha : Codyprint, 2018. ISBN 978-80-903892-5-0.

KURAL, Václav – VAŠEK, František. *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*. Praha : Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1657-7.

KÚTIK, Ján – JANHUBA, Miroslav. *Vojenskostrategické koncepcie zahraničních armád: skripta*. Brno : Vojenská akademie, 1991.

LUŇÁK, Petr (ed.). *Plánování nemyslitelného: československé válečné plány 1950 – 1990*. Praha : Dokořán, 2019. ISBN 978-80-7363-959-4.

LUŇÁK, Petr. Za devět dnů jsme v Lyonu: plán použití Československé lidové armády v případě války z roku 1964. In *Soudobé dějiny*, 2000, roč. 7, č. 3. ISSN 1210-7050.

MALYPETR, Jan – SOUKUP, František – KAPRAS, Jan. *Armáda a národ*. Praha : Nakladatelství L. Mazáček, 1938.

MASKALÍK, Alex. *Elita armády: československá vojenská generalita 1918 – 1992*. Banská Bystrica : HWSK 2012. ISBN 978-80-970941-0-2.

McDERMOTT, Kevin. *Communist Czechoslovakia, 1945 – 1989: A Political and Social History*. Basingstoke : Pallgrave Macmillan, 2015. ISBN 978-0-333-69336-0.

MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Dokumenty československé armády z podzimu 1938: rozkazy hlavního velitelství od 24. do 28. září. In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 5. ISSN 0018-2583.

MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Dokumenty československé armády z podzimu 1938: operační dokumentace vyšších velitelství od 24. do 28. září: I. armáda. In *Historie a vojenství*, 1997, roč. 46, č. 1. ISSN 0018-2583.

MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Dokumenty československé armády z podzimu 1938: operační dokumentace vyšších velitelství od 26. do 30. září: II. a IV. armáda. In *Historie a vojenství*, 1997, roč. 46, č. 3. ISSN 0018-2583.

MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Několik poznámek k mobilizované československé armádě v září 1938. In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 3. ISSN 0018-2583.

MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Představy velení československé armády o obraně Slovenska za mnichovské krize na podzim 1938. In *Vojenská historie*, 1998, roč. 2, č. 3. ISSN 1335-3314.

MOHYLA, Vladimír – ŠUFAJZL, Vladimír a kol. *Taktické jaderné prostředky ČSLA*. Praha : Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-111-2.

MORAVEC, František. Partyzánská válka. In *Vojenské rozhledy*, 1943, roč. 3, č. 2.

NEČAS, Jiří. K některým problémům plánování útočné operace. In *Vojenská mysl*, 1961, roč. 11, č. 4.

NEČAS, Jiří. Plánování první útočné operace. In *Vojenská mysl*, 1970, roč. 20, č. 1.

PECH, Pavel – ANGER, Jan. Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918-1938 (I.). In *Historie a vojenství*, 1985, roč. 34, č. 4. ISSN 0018-2583.

PICEK, Vladimír. Zkušenosti z plánování útočné operace v počátečním období války. In *Vojenská mysl*, 1961, roč. 11, č. 4.

POLNAR, Stanislav. Francouzská vojenská mise a počátky československého myšlení o válce. In *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd*, 2019, roč. 33, č. 1. ISSN 1211-6068.

POLNAR, Stanislav – PROKOP, Bronislav. „Memorandum 68“ v kontextu československého strategického myšlení 60. let. In *Sborník prací pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd*, 2019, roč. 33, č. 2. ISSN 2571-0427.

RICE, Condoleezza. *The Soviet Union and the Czechoslovak Army, 1948 – 1983: Uncertain Allegiance*. Princeton : Princeton University Press, 1984. ISBN 0-691-06921-2.

ROUČKA, Václav. Plánování, organizace a vedení obranné operace v počátečním období války. In *Vojenská mysl*, 1989, roč. 39, č. 4.

SANDER, Rudolf. Válečná československá armáda v září roku 1938. In *Historie a vojenství*, 1995, roč. 44, č. 6. ISSN 0018-2583.

SANDER, Rudolf. Válečná československá armáda v září 1938 (dokončení). In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 1. ISSN 0018-2583.

SAUER, Frank. *Atomic Anxiety: Deterrence, Taboo and the Non-Use of U. S. Nuclear Weapons*. Basingstoke : Pallgrave Macmillan, 2016. ISBN 978-1-137-53373-9.

SCHELLE, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech VI. díl: období nesvobody (1939 – 1945)*. Brno : Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0741-9.

SLÁDEČEK, Milan – ŠTĚPÁNEK, Karel. *Vojenská strategie*. Praha : Ministerstvo obrany ČR, 1993. ISBN 80-85469-40-5.

SLUKA, Václav. Československá armáda v letech III (1935 – 1939). In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 1. ISSN 0018-2583.

STEHLÍK, Eduard. *Srdce armády: Generální štáb 1919 – 2009*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum, 2009. ISBN 978-80-7278-515-5.

STRAKA, Karel – KYKAL, Tomáš. *Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918 – 1932*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2013. ISBN 978-80-7278-604-6.

STRAKA, Karel. *Francie a Československo 1914-1945: léta nadějí, zkázy a bojů na společných frontách*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, OKP, 2011. ISBN 978-80-7278-567-4.

STRAKA, Karel. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932 – 1939*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2007. ISBN 978-80-7278-376-2.

STRÁŇAVA, Milan – BERÁNEK, Stanislav. Organizace, plánování a řízení komplexního palebného ničení nepřítele v obranné operaci. In *Vojenská mysl*, 1987, roč. 37, č. 7.

ŠOLC, Jiří. *Po boku prezidenta: František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archívních dokumentů*. Praha : Naše vojsko, 2007. ISBN 978-80-206-0880-2.

ŠOLC, Jiří. *Podpalte Československo!: kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939-1945)*. Praha : Naše vojsko, 2005. ISBN 80-206-0762-5.

ŠOLC, Jiří. *Přijdeme za svítání: diverze v neregulérní válce československého odboje v letech 1939 – 1945*. Praha : Naše vojsko, 2005. ISBN 80-206-0800-1.

ŠRÁMEK, Pavel. Československá armáda na podzim 1938. In *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Praha : CEP, 2008. ISBN 978-80-86547-68-8.

ŠRÁMEK, Pavel. Nástupový plán československé armády v září 1938. In BINAR, Aleš a kol. *Ozbrojené síly a československý stát*. Brno : Univerzita obrany, 2020. ISBN 978-80-7582-353-3.

ŠRÁMEK, Pavel. *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932 – 1939*. Praha : Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1848-7.

ŠTANGL, Miroslav. Místo a úloha zbraní hromadného ničení вчера a dnes. In *Vojenské rozhledy*, 1992, roč. 33, č. 9. ISSN 1210-3292.

ŠTEFANSKÝ, Václav. Ozbrojené povstanie: plány a realita. In *SNP v pamäti národa*. Bratislava : NVK International, 1994. ISBN 80-85727-22-6.

ŠTEFKA, Jan. K některým otázkám organizace, plánování a vedení další armádní operace. In *Vojenská mysl*, 1963, č. 6, roč. 13.

ŠTEMBERA, Milan. Problémy profesionalizace ČSA. In *Vojenská mysl*, 1991, roč. 41, č. 3.

ŠTĚPÁNEK, Karel – MINAŘÍK, Pavel. *Československá lidová armáda na Rýnu*. Praha : Naše vojsko, 2007. ISBN 80-206-0832-X.

TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky*. Praha : Prostor, 2014. ISBN 978-80-7260-304-6.

TILLOTSON, Michael. *SOE and The Resistance: As told in The Times Obituaries*. London : Bloomsbury, 2011. ISBN 978-1-4411-1971-1.

TOMEK, Prokop. *Československá armáda v čase Sametové revoluce: proměny ozbrojených sil na přelomu osmdesátých a devadesátých let*. Cheb : Svět křídel, 2019. ISBN 978-80-7573-060-2.

TÓTH, J. – DOSTÁL, R. – BALÁŽ, J. – RAK, J. Hlavní zásady organizace, plánování a vedení obranné operace vševojskovou armádou v soudobých podmínkách. In *Vojenská mysl*, 1956, roč. 6, ZČ-2.

TŮMA, Jan – POKŠTEFL, Josef. *Svět a jaderné zbraně: štepné – vodíkové - neutronové*. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1962.

ŤOKAN, Jaroslav. Plánování útočné operace armády. In *Vojenská mysl*, 1952, roč. 2, č. 2.

VEJMELKA, František. Zajištění hranic a kryt. (Studie.). In *Vojenské rozhledy*, 1925, roč. 6, č. 6.

VLK, Václav. *Jaderné zbraně ve studené válce*. Brno, 2020. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta.

VOREL, Jaroslav. *Zákon o obraně státu s komentářem*. Praha : Čin, 1936.

WANDYDZ, Piotr Stefan. *The Twilight of French Eastern Alliances, 1926-1936: French-Czechoslovak-Polish Relations from Locarno to the Remilitarization of the Rhineland*. Princeton : Princeton University Press, 1988. ISBN 0-691-05528-9.

WILLIAMS, Kieran. *The Prague Spring and its aftermath: Czechoslovak politics 1968 – 1970*. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. ISBN 0-521-58803-0.

ZACHARIÁŠ, Mojmir. *Příběh vojáka: pohled na čtyřicetiletou službu vojáka z povolání, od poručíka po generálporučíka, od 50. let až po listopadovou revoluci v roce 1989 a krátce po ní*. Praha : Dokořán, 2012. ISBN 978-80-7363-489-6.